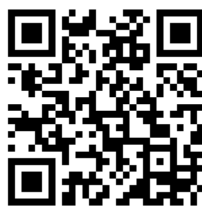

HENDRIK VAN VELDEKE

MIDDELNEDERLANDSCH DICHTER

DOOR

PIET SCHEPENS

GENT
VAN RYSSELBERGHE & ROMBAUT, KOUTER 1
1927

L. J. Laurrine.
Wervik, 12-11-29.

HENDRIK VAN VELDEKE

HENDRIK VAN VELDEKE.

(volgens het Heidelbergsche handschrift.)

Cliché bereidwillig ter beschikking gesteld door het Comité ter herdenking van den 800sten verjaardag van Hendrik van Veldeke. (Maastricht.)

HENDRIK VAN VELDEKE

MIDDELNEDERLANDSCH DICHTER

DOOR

PIET SCHEPENS

GENT
VAN RYSSELBERGHE & ROMBAUT, KOUTER 1
1927

Voorbericht.

Het letterkundig werk van Hendrik van Veldeke, eersten dichter van Noord- en Zuid-Nederland, mag voor ons niet verloren gaan.

Bij het schrijven van deze studie heb ik getracht bondig, volledig en vooral populair te zijn.

Zoek in dit werkje niets nieuws over Veldeke, beste lezer; deze bladzijden zijn enkel de zoo persoonlijk mogelijke verwerking van gedachten, geput uit de opgegeven studiën.

Mijn hoofddoel is : een populaire schets te geven van den dichter, die er machtig toe bijgedragen heeft den naam van Nederland groot te maken. Dikwijls heb ik den tekst der bronnen zelf overgeschreven, doch bij voorkeur slechts dien van kenschetsende passages.

Op- en aanmerkingen van welwillende beoordeelaars zullen met innigen dank aanvaard en met genoegen benuttigd worden.

Ten slotte moet ik mijn besten dank betuigen aan .hen die belang stellend in mijn werk, mijn pogen aanmoedigden.

Gent, Mei 1927.

HENDRIK VAN VELDEKE

MIDDELNEDERLANDSCH DICHTER

INLEIDING tot zijn leven en werken :

« Het is niet gemakkelijk, van de twintigste eeuw uit, de middeleeuwen te naderen. Het maatschappelijk leven en de maatschappelijke verhoudingen waren zoo heel anders. De levensbeschouwing wijkt zoo sterk van de moderne af ». (1)

De middeleeuwsche ridder voelde en dacht op een wijze, welke in innig verband stond met zijn omgeving; hij leefde op zijn manier in en met zijn tijd. Niet altijd viel het hem gemakkelijk uit te drukken wat zijn hart ontroerde, wat zijn geest bezig hield gedurende de stille, eentonige avonden, die hij doorbracht aan den huiselijken haard. Hij voelde dat er, in zijn heele wezen, iets omging : de tijd bracht de beschaving, die na veel worstelen vasten voet krijgt in de riddermaatschappij, waarin nu de middeleeuwsche dichtkunst tot haar hoogste ontwikkeling zal komen. En deze dichtkunst heeft ons dan ook werken nagelaten, waarop we fier mogen zijn; werken, die wel de moeite waard zijn eens van dichtbij bekeken te worden; werken waarvan we genieten zullen op voorwaarde dat we ze plaatsen in het midden waarin ze werden voortgebracht. En dat het niet altijd van een leien dakje loopt, valt licht te begrijpen. Er dient met zooveel moeilijkheden rekening gehouden te worden. De moeilijkheid van de taal is een bezwaar, dat maar tijdelijk afschrikt. En « de moeite, die men zich geeft om met die oude taal wat ver-

(1) *Historische schets van de Nederlandsche Letterkunde door Dr. C. G. N. De Vooys.* J. B. Wolters. Groningen.

trouwd te raken, wordt ruim beloond. Want in de Middeleeuwsche letteren is veel echte volkskunst, die door eenvoud en natuurlijkheid van uiting veel minder voorbereiding eischt dan de latere verfijnde renaissance-kunst ». (Dr. De Vooys.)

Een van Neerlands grootste dichters der Middeleeuwen is Hendrik van Veldeke, een Limburgsch edelman. Niet alleen is hij een groot dichter, maar zijn werken zijn tevens de proefstukken, de eerstelingen onzer letterkunde.

Hoe kwam het nu, dat de Nederlandsche litteratuur ontstond in Limburg?

Maasstricht, door de Romeinen Trajectum genoemd, was, door haar gunstige ligging — aan de samenvloeiing van Maas en Jeker — van oudsher een aanzienlijke stad. Deze ligt ook aan het kruispunt van twee groote straatwegen, welke reeds door de Romeinen aangelegd zijn, zoodat er alle gemak bestond voor de inwoners om met hun naburen in voeling te komen. Het verkeer te water bracht haar zelfs met Denemarken en Noorwegen in betrekking.

Die gunstige ligging maakte van Maasstricht een middelpunt van handel; landbouw, veeteelt en visscherij werkten nog mee om haar rijk en welvarend te doen worden. Welvaart bracht geestelijke ontwikkeling mede. Deze werd nu wel een weinig overschaduwd door het naburige Luik, dat sinds lang met haar Domschool bekend stond als een brandpunt van wetenschap. Een ander gunstige factor was, dat de stad, gelegen in het Nederfrankisch taalgebied, en wel in hetzelfde Zuid-Oosten van dat gebied, waar reeds in de 9e eeuw de Psalmen in goed Oud-Nederfrankisch waren vertaald, in voortdurende gemeenschap stond met de naburige streken waar Middelduitsch en Waalsch gesproken, Middel-hoogduitsch en Fransch gelezen werd; natuurlijk naast het Latijn, dat overal gelezen werd in de kringen der letterkundig ontwikkelden.

« Zoo werd destijds ieder, die liefde voor de poëzie gevoelde,

te Maasstricht als van zelf in aanraking gebracht met hetgeen wij wel de wereldlitteratuur van die dagen mogen heeten, want Latijn, Fransch en Duitsch waren, met het Provençaalsch, toen de eenige talen, die een letterkunde van beteekenis hadden. In Engeland verkeerde de taal toen nog in een overgangstijdperk. De taal van hof en litteratuur was daar toen het Fransch, en in Italië, Spanje en Portugal werden nog slechts de allereerste pogingen gedaan om in de volkstaal te schrijven. Wel bloeiden nog de Noorsche letteren, maar eenzaam en afgezonderd van de groote wereld. Zoo kon dus in de twaalfde eeuw, wie Latijn, Fransch en Duitsch verstond van de geheele wereldlitteratuur genieten, en wie waren daartoe beter in de gelegenheid dan de Maasstrichtenaars? » (*Prof. Dr. Jan Te Winkel*).

Al deze omstandigheden hebben nu gunstig ingewerkt op Veldeke, en wel zoodanig, dat zijn werk getuigd van een ontwikkeld dichter, die een zekere mate van persoonlijkheid vertoont, naast den invloed der Fransche en Duitsche letterkunde die zich heel duidelijk in 't werk van Hendrik van Veldeke weerspiegelt. Hendrik van Veldeke draagt in de Middelhoogduitsche letterkunde soms den naam van « vader der hoofsche poëzie » of « stichter van de schitterende school der Minnesinger ».

« *Er ist des Vater der mittelhochdeutschen, vor allem der höfischen Poesie, insofern er zuerst die höfische Bildung seiner Zeit in die Poesie einführte* » (1)

Waar is het, dat de invloed van Veldeke grooter is op de ontwikkeling der Duitsche dan op die der Nederlandsche letterkunde. Latere dichters uit zijn school, die hem in poetisch talent verre overtroffen, lazen en prezen hem, wat zeer ten voordeele van Veldeke pleit; bijzonderlijk wanneer men in acht neemt, dat de middeleeuwsche dichters, wat betreft het weder-

---

(1) *Prof. Dr. Hermann Kluge : Geschichte der deutschen National-Literatur.*

zijds beoordeelen hunner werken, elkander zooveel mogelijk op onkiesche, ja zelfs op vijandige wijze bejegenden.

En zij, wiens leus meestal luidde « bespotten en verguizen » koesterden een gelijke bewondering voor Veldeke en vereerden hem als hun voorganger en meester, vooral omdat hij een volledige hervorming invoerde, wat betreft het tecknisch deel der dichtkunst, de maat, het rijm, de welluidendheid van het vers en het beter geschikt mecanisme van de dichterlijke samenstelling.

Ziehier nu wat de meest vooraanstaande volgelingen van Veldeke zeggen :

« wie wol sanc er von minnen »; « wie schône er sînen sin besneit ! Ich waene, er sîne wîsheit uz Pegases ursprünge nam ». (1) (Gottfried von Straszburg).

« er impfete daz êrste rîs in tiutischer zungen, da von sît este ersprungen, von den die bluomen kâmen ». (Gottfried von Straszburg; *Tristan*, 120, 18) (2) hetgeen beteekent dat Veldeke op de Duitsche woordkunst de eerste loot geënt heeft, die takken heeft voortgebracht, waaraan alle bloemen ontloken, die van dan af in de poëzie hebben gebloeid.

« von Veldeke den wîsen man »; « der rechter rîme alrêrst began ». (Rudolf von Ems; Alexandreis) wat volgens Dr. Jan Te Winkel schijnt te beduiden, dat Veldeke het eerst een geheel zuiver, niet meer assonneerend rijm in zijne gedichten invoerde en indien het waar is, dat er vóór hem ook reeds enkele gedichten in zuiver rijm geschreven zijn, toch schijnt Veldeke zijn voorgangers in de schaduw gesteld te hebben. Zelfs de spotzieke Wolfram von Eschenbach stemt met al dien lof in en noemt

---

(1) Hoe goed heeft hij van de liefde gezongen; 't is of hij zijne wijsheid aan Pegasus ontleende.

(2) Uitg. door R. Bechstein, Leipzig 1869; 2e druk 1873 vs. 4724-4748.

Veldeke « mînen meister von Veldeke »; (1) « von Veldeke den wîsen man » (2)

Konrad der Marner looft Veldeke ook (3).

Nog een andere hervorming, heeft Veldeke ingevoerd.

Tot in het midden der 12e eeuw mocht de Duitsche dichtkunst beschouwd worden als geheel en al toebehoorende aan de geestelijkheid. De poëzie bleef in het enge klooster bloeien, niettegenstaande zij ontstaan was uit de gebeurtenissen, welke buiten het klooster plaats grepen.

Met Veldeke gaat de dichtkunst over in de handen der leeken t. t. z. der ridders. Uit den verschillenden stand der dichters, moest nu noodzakelijk een verschil voortvloeien een verschil zich evenzeer openbarende in de keus der onderwerpen als in de uitdrukking der gedachten. De invloed van Veldeke werd des te grooter — vooral op de Duitsche letterkunde (4) — naarmate hij zich toelegde op de dichtkunst en voorbeelden verschafte in de verschillende genres (5), die bijna uitsluitend de dichters der twee volgende eeuwen zouden onledig houden.

---

(1) Willehalm, 76, 22.

(2) Parzifal. 292, 18; 404, 28.

Werke herausg. von K. Lachmann. Berlin 1833; 4de dr. 1880.

Parzifal ook uitgeg. door K. Bartsch. Leipzig 1870.

(3) Zie Ged. XIV vs. 276 bij Der Marner, herausg. von Philipp Strauch; Strassburg 1876, p. 113.

(4) Veldeke heeft invloed uitgeoefend op :

Albrecht von Halberstadt's bewerking van de METAMORPHOSEN; Meester Otto's ERACLIUS; Herbort von Fritzlar's LIET VON TROYE; Ulrich von Zatzikhoven's LANZELET; Wirnt von Gravenbere's WIGALOÏS; en misschien ook wel op Hartmann von Aue's ERIC en IWEIN; Reinbot von Dorn's St GEORG en werken van andere dichters zooals : Friderich von Husen en Heinrich von Morungen, die evenals Veldeke Provençaalsche voorbeelden volgden.

(5) Godsdienstige poëzie : Sint-Servatiuslegende.

Epische dichtkunst : Eneïde.

Lyrische dichtkunst : Minnesanghen.

LEVEN.

Over het leven van den middeleeuwschen dichter is tot nu toe eigenlijk maar weinig bekend. Onderstellingen daarentegen bij de vleet — onderstellingen, welke nu eens gesteund zijn op aanhalingen uit den tekst van zijn werk; dan weer andere, afgeleid van de eerste onderstellingen en zelfs onderstellingen, welke totaal uit de lucht gegrepen zijn — krijgen we somtijds te lezen. We begrijpen best dat een levensgeschiedenis samenstellen van een persoon uit het verre verleden heel moeilijk is, vooral wanneer tastbare gegevens ontbreken; wat natuurlijk niet zeggen wil dat — om de leemten aan te vullen — de fantazie vrij spel heeft.

Veldeke werd geboren uit de adellijke, ja tamelijk machtige en vrij aanzienlijke familie van Veldeke, welke in hoog aanzien stond aan het hof van Loon.

Dit mogen we ten volle aannemen door het feit, dat de van Veldeke's als getuigen optreden in belangrijke akten, die door of voor de grafelijke familie werden opgemaakt (1). Het jaar van zijn geboorte en afsterven zijn ons onbekend; maar men neemt algemeen aan, dat Veldeke om het keerpunt van de 12e eeuw niet meer leefde.

Veldeke las Latijn (2) o. a. AENEÏS van VIRGILIUS; de METHAMORPHOSEN, mythologische gedichten van OVIDIUS; het epos van STATIUS.

Bovendien komt in den proloog en in vers 944 II S. S. Latijn

(1) Kempeneers; blz. 77-80.

(2) Behaghel; blz. 176.

voor. Hij kende de Duitsche gedichten (1) o.a. Lamprecht's « ALEXANDER » (±1120); het « ANNO-LIED » (begin 12e eeuw); Chunrat's « RUOLANDESLIET » (±1140) en Eilhart von Oberge's « TRISTANT UND ISALDE ». (2)

Vooral was hij met de Fransche litteratuur vertrouwd.

In vers 186 S.S.I. noemt hij zich « *ongheleert en ongherecht* ».

« *Want ich eyn sondich mensche ben*
Sonder macht (3) *en sonder sen* (4)
Ongheleert en ongherecht ».

Dit mogen we gerust aannemen als een uiting van nederigheid, want onmiddellijk daarvoor stelt hij zich zelven tegenover de « *ongheleerden luden* ».

« *Dat ich Sinte Servaes leven*
Alsoe (5) *moet beduden*
Den ongheleerden luden ».

In 1171 ondernam hij de bewerking der VITA van den H. Servatius. ±1175 ontmoeten we hem aan het hof van de gravin van Kleef, aan wie hij de nog onvoltooide Eneïde liet lezen. Dit werk werd Margareta ontstolen door graaf Heinrich (6), die het meenam naar Thüringen. Negen jaar later deed Veldeke een reis naar die streek en hij kwam aan het hof van Hermann van Thüringen. Deze vorst was zeer kunstminnend. Het hof van Hermann was, door zijne milddadigheid, de vergaderplaats geworden van tal van geleerden en kunstenaars.

---

(1) Want de beroemde zwaarden Eggesas, Mimmine en Nagelrinc (Eneïde, vs. 5728) kon hij slechts daaruit leeren kennen.

(2) Behaghel betoogt dat niet Veldeke Eilhart maar omgekeerd Eilhart Veldeke, zou gebruikt hebben. Dit is met meer recht door Franz Lichtenstein en E. Schröder bestreden.

(3) Gezag.

(4) Begrip; kennis; verstand van iets; aanleg, slimheid.

(5) Evenzoo; ook zoo; insgelijks.

(6) nl. Heinrich Raspe III en niet Heinrich von Schwarzburg zooals te onrechte in twee H.S.S. te lezen is. (Te Winkel).

Door bemiddeling van Hermann kreeg Veldeke zijn handschrift terug en voltooide het op aandringen van den paltsgraaf. Na het dichten van de Eneïde laat hij maar weinig van zich meer hooren en zooals ik reeds zei, moet hij tegen het einde der eeuw gestorven zijn.

Eenige belangrijke aanwijzingen tot de kennis van zijn leven vinden we ook in het besluit van de Sint-Servatiuslegende; boek II; vs. 2920-2974.

We ontleden :

« *In dutschen dichtede dit* HEYNRIJCK ».

De dichter zegt ons hoe hij heet.

« *Die van* VELDEKEN (1) *was geboren* ».

Dit is zijn geboorteplaats. Vandaar zijn familienaam, want in de middeleeuwen droegen de edelen gewoonlijk den naam van hun grondbezitting, vooral van de plaats waar zij verbleven.

Dit Veldeke maakte deel uit van het graafschap Loon (2) en in vroeger eeuwen was dit de adellijke bezitting, welke met haar prachtige en weelderige weilanden toebehoorde aan de familie van Veldeke, die er in de 12e en 13e eeuw verbleef.

Wat is er nu van dat Veldeke overgebleven? Ziehier wat Bormans daarover schrijft :

---

(1) De naam van Hendrik van Veldeke is vermeld — ik resumeer Bormans — somtijds verminkt of samengetrokken tot de Veldebre, de Velke in :

A. Manuale Abbatis Willelmi (Bibli. Univ. Luik mss. nr 282).

f° 9 recto onder de rubriek Spalbeke.

f° 66 verso in een zaak over den molen van *Cursendrul.* (anno M.C.C.L.).

f° 114 verso.

f° 117 verso.

Evenals in een handschrift, waarvan Bormans melding maakt, nl. Feuda et Vassali in apido S. Trudonis et in diversis villis extra (1358?)

B. Hasseletum of Compendium historiae Lossensis van Mantelius; blz. 10 en 127.

C. In de nota's van M. Wolters over de abdijen van Herckenrode en van Orienten.

(2) Zie Daris. Cartulaire de l'abbaye de Herckenrode, blz. 113-121.

« Ik raadpleeg de bijzondere kaart van Hasselt, Maestricht en Tongeren, door G. Dheulland en ik zie, op ongeveer een mijl ten Noord-Oosten van Hasselt (1) tusschen de abdij en het bosch van Herckenrode, het dorp Spalbeke, niet ver van Curingen en drie vierden mijl verder, op den Demer, Velleeck Molen. De naam, nochtans verminkt door den vreemden aardrijkskundige — zooals het maar al te dikwijls gebeurt — is gemakkelijk te herkennen (2). Ziehier, overigens, eenige inlichtingen, welke me bezorgd werden door mijn vriend advokaat Bellefroid van Hasselt, en die me dan ook ontslaan van verdere opzoekingen.

De plaats wordt gewoonlijk « Velk » genoemd en de molen « Velker-molen ». Nochtans zeggen de ouderlingen : « Veldeke » en in al de akten, zoowel oude als nieuwe, en zelfs tot in de laatste pachtbrieven, die dat goed aanbelangen draagt het den naam van « Veldeke ». De gebouwen van den molen en de afhankelijkheden (want het is terzelvertijd eene hoeve) zijn gelegen op het grondgebied der gemeente Kermpt, op de grensscheiding van Spalbeek en Lummen (art. 59 tot 64 van het kadaster) en zij beslaan eene groote oppervlakte.

Er bestaat geen kasteel van Veldeke meer; maar in de omgeving vindt men nog overblijfsels van groote bouwwerken en van oude wallen. De goederen van Veldeke en het kasteel van

---

(1) En niet « in der nächsten Nähe von Maestricht » (Behaghel blz. XXXVII).

(2) Wezen op het verschil in schrijfwijze van den naam Veldeke; Bormans, blz. 1.

Lachmann in Des Minnesangs Frühling. Leipzig 1888, blz. 257.

Friedrich Vogt in Des Minnesangs Frühling, neu bearbeitet, Leipzig, 1911, blz. 332.

Von Lassberg (Lieder Saal I, p. VII) noemt hem Herr Heinrich von Veltkilchen en het schijnt dat een van de handschriften der Eneïde de handteekening Veltkilchen of Veltkirchen draagt. Ludwig Ettmüller (p. XII) heeft in verschillende handschriften o. a. gevonden : Veldiche, Veldecken, Veldeg, Veldig, Veldekîn, Veldeken, Veldecke, Waldecke, Veldich.

Kermpt, waarbij ze gevoegd zijn, hebben toebehoord aan baron van Stockhem, senator, en zij zijn tegenwoordig het eigendom van burggraaf Vilain XIIII ».

Men weet niet juist, wanneer het kasteel van Veldeke verdween; doch vooraleer te verdwijnen is het gedurende drie geslachten het eigendom geweest der Heeren van Ardingem.

« *Hij hadde Sinte Servaes verkoren*
TE PATRONE *ende te heeren* ».

Hiermede verklaart de dichter dat hij ridder was, want het waren vooral de ridders en edelen, die zich den eenen of anderen heilige tot patroon kozen (1).

« *des maecte hij hem dit ter eeren;*
Doer ghenade ende doer mynne,
des hoem ouch bat die GRAVYNNE
VAN LOEN, *die edel* AGNES ».

Zijn vertrouwelijke omgang met de gravin van Loon is een nieuw bewijs van zijn ridderschap (2).

Wie was deze Agnes?

In de geschiedenis van dat tijdperk ontmoeten we verschillende edelvrouwen van dien naam, doch men neemt algemeen aan dat Agnes, aan wie Sint-Servaes opgedragen werd, de eenige dochter was van den graaf Gerard van Reineke of Reyneck bij Wurtzburg in Frankenland en van Hedwige van Kassel. Die Agnes was de vrouw van Lodewijk I (3) zoon en opvolger van

---

(1) De groote Beiersche dichter, Wolfram von Eschenbach, vermeldt Veldeke met den titel van « *Here* ». Daaruit blijkt dat zijn rang algemeen erkend werd. (Behaghel, p. CLIX).

(2) In S. I 3237 noemt hij de gravin ook :

...« *synre liever vrouwen*
Dies hoem bat mit tròuwen
Doer mynne, want des luste haer ».

(3) Aangenomen door :
Bormans. Introduction, p. 11-17.
Behaghel. Einleitung, blz. CLXXI en
Braune.

Arnulf V, hertog van Loon, welke in 1150 overleed. De echtgenoote van Arnulf V heette ook Agnes en zij was de dochter van den hertog van Beieren. Doch het is onmogelijk dat aan deze Agnes de legende opgedragen werd, daar zij haar man slechts een tiental jaren overleefde (1) en Veldeke enkel omstreeks 1171 de bewerking der VITA van den H. Servatius ondernam.

De dochter nu van Lodewijk I en van Agnes van Reineke heette ook Agnes. Zij was de eerste vrouw van Otto IV, graaf van Sceyern en Wittelsbach, in 1180 hertog van Beieren geworden en bijgenaamd de Groote (2).

Ook eenige oorkonden geven ons inlichtingen over Veldeke's geboorteplaats; over de vestiging van zijn geslacht in het graafschap Loon; over de betrekkingen der van Veldeke's en deelen ons eenige bijzonderheden mede aangaande sommige leden der familie.

In « Quellen und Forschungen » T. I blz. 252 geeft Fr. Jos. Mone ons een uittreksel uit het dagboek (*Manuale*) van den abt *Willelm* van Sint-Truiden.

Deze abt, zoo vermeldt het uittreksel, schonk in het jaar 1253, aan *sire Henri de Veldeke*, ridder, een tot dan toe onbebouwd terrein in leen. Dit terrein, niet ver van Spalbeke gelegen, behoorde toe aan de abdij. De dichter, zegt Mone, was dan reeds gestorven. Misschien is er hier wel sprake van zijn zoon, welke denzelfden naam droeg, wat te dien tijde een alledaagsch verschijnsel was. Die ridders zouden dan de vasalen der abdij van Sint-Truiden geweest zijn (3).

---

(1) Mantelius : Hasseletum, p. 175.

(2) Mantelius; Budkens; en l'Art de vérifier les dates.

(3) « Diese Vermuthung wird bestärkt durch den Umstand das Veldeke die Legende vom H. Servatius von Maestricht gedichtet hat, denn diese Stadt liegt nur 6 Stunden von St-Truyden, und solche geistliche Stoffe, so wie den klassichen der Eneit konte der Dichter doch wol nur von Mönchen erhalten haben ». (Mone).

Mone merkt hier op, dat de stof van de Servatiuslegende en van de Eneïde door monniken aan Veldeke werd verschaft.

Te oordeelen naar verschillende oorkonden, door Kempeneers opgegeven (1), moet de omgang der Veldeke's met de paters der abdij van St-Truiden, druk en vertrouwelijk geweest zijn. Eveneens was dit het geval wat de stad St-Truiden betreft, want het schepencollege vroeg Veldeke menigmaal tot getuige in de gerechtelijke onderzoekingen.

Verschillende schrijvers spreken ook over de nauwe betrekkingen van Veldeke tot de abdij van Maastricht. Op deze onderstelling bouwden Braune en Behaghel hun theorie op Veldeke's taal.

Enkele verzen vermelden bijzonderheden betreffende Maastricht en daarvan uitgaande besluit Behaghel (2) dat Veldeke die stad goed moest kennen en in onderhandeling zijn met de abdij. Dit kunnen we desnoods nog aannemen, maar wat we niet kunnen aannemen is, dat men uit deze onzekere gegevens heeft willen afleiden, dat Veldeke in kerkelijken dienst te Maastricht woonde. « Wel noemt hij zich « meister » Hendrik (3), maar toont toch in alles, niet het minst in zijne erotische liederen, dat hij een man van de wereld is ». (Ten Brink).

Hier staan we voor een reeks van onderstellingen omdat tot hiertoe, voor zulke betrekkingen, geen enkele bewijsgrond gevonden is.

Dit schijnt gedeeltelijk gestaafd te worden door den dichter zelf, wanneer hij in zijn besluit aan St-Servatius aanbeveelt.

...alle dies hoem baden
ende hulpe daer toe daden
ende allen dient lieff was.

(1) Kempeneers : Veldeke en de bron van zijn Servatius. (blz. 81-84).

(2) blz. CLVIII.

(3) « *Sint was dat boec wal negen jâr.*
den meister Heinrich benomen ».

Eneïde; v. 13464-13465. Behaghel blz. 593.

« *Sint was daz bûch niun jâr*
Meister Heinrîche benomen ».

Ettmüller, blz. 353.

Bracht Veldeke een deel van zijn leven te Maastricht door, daar ook hij Sint-Servaes tot zijn patroon had gekozen? Dat Veldeke de stad goed kende lijdt geen twijfel, zegt Kempeneers, maar daaruit vloeit niet voort dat er een verhouding tusschen hem en die stad of de abdij van die stad moest bestaan.

Misschien heeft hij zijn heer enkele malen naar Maastricht vergezeld. Misschien heeft hij met andere edellieden, in de omstreken der stad, meegedaan aan jacht en vischvangst (1).

Des bat hem HESSEL *oich,*
des men doch wale vermanen mach,
DIE DOEN DER COSTERIJEN PLACH (2).

Veldeke heeft ook op aandringen van Hessel de legende geschreven (3).

Wie was Hessel? Toch niet een onbekend persoon veronderstellen we, want in dien tijd kon het ambt van koster slechts door kanunniken bekleed worden.

« En zelfs indien het bewezen was, dat Hessel in de abdij van Maastricht tehuis behoorde, mag men niet besluiten, tot eene nauwe verhouding tusschen Veldeke en dat klooster. Veldeke, die St-Servaes tot patroon gekozen had, kan eens, zelfs meer dan eens op bedevaart getrokken zijn naar het graf van dien patroon en op die reis met Hessel kennis hebben gemaakt ». (Kempeneers).

Een andere oorkonde, uitgaande van den Heer van Veldeke zelf, berust op het Staatsarchief te Hasselt, afdeeling Herckenrode (4). « Dit charter is vooral van groot belang omdat het

---

(1) S. I 968 « *In visschen ende in ghewilden* ».

(2) Besluit S. II vers 2942-44.

(3) Veldeke zegt nog van Hessel, dat deze
I 3242 ...« *Sinte Servaes houft stat*
Zyerde ende ernsteliken eerde ».

(4) Dit charter werd reeds uitgegeven door E. Reusens; *Documents relatifs à l'abbaye de Herckenrode* in Analectes pour servir a l'histoire ecclésiastique de la Belgique, t. XVI; 1879, p. 244, n° 22.

eenig bewaarde zegel dat der van Veldeke's is (1). In geel was, aan een dubbele strook perkament, met beschadigden rand (geen omschrift) vertoont het een driehoekig schild, doorsneden met een schuinsch kruis over alles. Spijtig genoeg worden, evenals op de meeste zegels, de kleuren niet aangegeven; want de schuinsrechtsche en -linksche lijntjes die elkaar in het eerste kwartier kruisen schijnen mij toe enkel aangebracht te zijn om de verdeeling van het schild aan te geven.

Het is opmerkelijk dat het wapen der van Veldeke's zoo veel niet verschilt met hetgeen de middeleeuwsche schilder aanbracht boven aan het miniatuur, dat van Veldeke's liederen opluistert in het « Manessische » handschrift (2).

Boven 's dichters hoofd hangt een hellend driehoekig schild; het wapen der miniatuur is geen werk der verbeelding, maar berust op het werkelijk feit dat de Veldeke's een wapenschild voerden, dus edellieden waren. Het mag dan ook niemand verwonderen dat de middeleeuwsche dichter Hendrik van Veldeke als ridder-dichter voorstelt ». (Kempeneers) Ettmüller, welke Veldeke's Duitsche gedichten heeft uitgegeven, zegt ons in het voorwoord dat te Parijs een oud handschrift bestaat, bevattende het portret en de wapens van den minnezanger (3). Jos. Habets zegt daarover meer :

« M. Alphonse de Stuers, secretaris van 't Nederlandsch gezantschap te Parijs, heeft te dien opzichte onze gewettigde nieuwsgierigheid wel willen voldoen.

---

(1) In het werk van Reusens vinden we niets omtrent het zegel.

Daarentegen spreekt zekere D. J. M. die in het Hasseltsche weekblad « *De Onafhankelijke* » een reeks artikels over Veldeke schreef, er van.

Cfr. De Onafhankelijke; Zondag 30 April 1911; 2de blad; H. v. V. (2de vervolg).

(2) Zie verder wat ons Jos. Habets daarover meedeelt.

Miniatuur van Hendrik van Veldeke in :

Ten Brink : Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde.

König : Geschiedenis der Hoogduitsche letterkunde.

(3) Ettmüller, p. XIII.

In een handschrift getiteld : « Verzameling van oude duitsche dichters ALL 32 », versierd met verscheidene miniaturen en berustend in de nationale boekerij van Frankrijk heeft hij het volgende gevonden. Dit deel bevat eene bloemlezing uit de werken der voornaamste middeleeuwsche dichters en minnezangers uit Duitschland.

Van ieder dichter zijn twee of drie bladzijden, elk van twee kolommen, opgenomen. Daarna volgt regelmatig een, naar de verbeelding van den schilder, geteekend portret. Bij dat van Veldeke (in 't handschrift genoemd Veldeg.) staan zijne wapens. Hij is geteekend, gezeten op een schabel (zitbankje) en omgeven door 'n menigte vogels. Nevens zijn helm rust zijn versierd, ovaalvormig schild. Doch die wapens en dit portret hebben, op zich zelf, voor ons weinig belang, omdat zij het produkt der verbeelding van den schilder schijnen te zijn. Nochtans kunnen wij het volgende feit er uit afleiden; dat is, dat men in de middeleeuwen, evenals op onze dagen, de meening toegedaan was dat Hendrik van Veldeke behoorde tot het ridderschap en niet tot de geestelijkheid. Zijn beeltenis, zijn schild en zijn helm bewijzen ons dat.

SINT-SERVATIUSLEGENDE.

Met de Sint-Servatiuslegende, het eenige werk dat binnen de grenzen van de Nederlanden werd geschreven, begint geene letterkundige geschiedenis in den regel.

« Dat de Sint-Servatiuslegende als eerstebekende letterkundige arbeid van Veldeke wordt vermeld, berust op de vergelijking van dit Heiligenleven met de latere werken van dezen dichter (1). In 1462 vervaardigde Jacob Pütterich van Reichertzhausen, Beiersch edelman, een dichterlijke catalogus, *Ehrenbrief* genoemd, van de gedichten die hij bezat. Daarin deelt hij ons mede, dat de bewerker van de Eneïde ook een levensbeschrijving heeft gegeven van Sint-Servaes, bisschop van Maastricht.

« Sanndt Servassius Legenndt
Ein Bischof zu Mastricht
Hat woll unnd schon bekhent.
Hainrich von Veldekh bracht zu heilichem Ticht (2)

Doch uit de legende zelf weten we, dat we niet voor een oorspronkelijk werk staan. De dichter zegt ons immers, dat hij het leven van den heilige

I 180 « Alsoe moet beduden
Den ongheleerden luden ».
II 2930 « Als hoem die *vite* leerde ».

(1) Behaghel; blz. CLXIX.

(2) Ehrenbrief (114de stroof) medegedeeld door Th. von Karajan in Haupt's Zeitschrift für deutsches Alterthum. VI (1848), p. 31-59. In de geschiedenis is ons meer dan één Hendrik van Veldeke bekend, doch heel zeker wordt hier onze dichter bedoeld, daar Jacob Pütterich alleen Veldeke kende als Duitscher.

Veldeke zinspeelt met die woorden op zijn bewerking van de Latijnsche prozalegende, welke hij ondernam in 1171. Deze prozalegende bracht hij in regelmatige, paar aan paar rijmende versregels over.

De Duitschers bezitten ook een berijmde Sint-Servatius-legende (1).

Deze is in zuiver Hoogduitsch en volgt dezelfde indeeling en dezelfde schikking als onze legende. Dit bewijst overigens maar dat beide dichters uit dezelfde bron geput hebben (2).

Misschien zou men wel kunnen opwerpen dat het Duitsche gedicht de vertaling is van het onze; maar dan zou dit ook ongeveer dezelfde uitgebreidheid moeten hebben, wat heelemaal niet het geval is. Het Duitsche gedicht telt 3547 verzen, dus de goede helft van Veldeke's gedicht. Aan het Duitsche gedicht ontbreken weliswaar een paar bladen, doch dit verschil kan daar toch niet uit voortspruiten.

Nopens den dichter vinden we ook een paar inlichtingen in de berijmde legende zelf :

I 3225 « Nu bidden wij den reynen bode
Sinte Servaes, dat hij te Gode
Wille bidden ynnentlike
Voer sijnen *dyenaer Heynrike,*
Die sijn leven in rijmen dichte.

II 2920 *In dutschen dichtede dit Heynrijck*
Die van Veldeke was geboren.

We hebben gezien dat de legende als eerste bekende letterkundige arbeid van Veldeke wordt vermeld. Dit mogen we echter niet in beperkten zin opnemen — dat het zijn eerste

(1) Uitgegeven in Haupt's Zeitschrift. 1845 V. 75-192.
Ontleed door Gervinus in zijn geschiedenis der Duitsche dichtkunst I, blz. 171.
(2) nl. de Latijnsche legende uitgegeven door Chapeauville en door de Bollandisten.

omvangrijk gedicht is mogen wij wel aannemen. Heel zeker had Veldeke zich reeds als dichter doen kennen, want, indien dit niet het geval ware geweest, hoe zouden de gravin en Hessel dan er aan gedacht hebben om zich juist tot hem te richten.

Als letterkundig werk staat de Servatiuslegende lager dan de Eneïde. De dichter had nog niet de vaardigheid verworven waarover hij beschikte bij het bewerken van de Eneïde. De grootere onbeholpenheid van den stijl kan desnoods ook als te wijten aan den ouden dag verklaard worden (1).

Het werk was alleen geschikt voor de beschaafde en geestelijke kringen te Maastricht en was waarschijnlijk bestemd om voorgelezen te worden zooals de twee verzen

II 2958 « Goede lude alle te samen,
Die dit boeck hoeren leesen ».

ons laten onderstellen.

Daar Sint-Servaes de patroon dezer stad was, moest het in de eerste plaats de Maastrichtenaren boeien (2).

De Sint-Servatiuslegende is lijk vele latere heiligenlevens. Enkel staaft hier en daar een vers dat een dichter aan 't woord is; want de levensgeschiedenis van den heiligen Servatius moge hem hebben gesticht, zij heeft noch zijn gevoel, noch zijne verbeelding kunnen treffen.

Waarbij kwam het nu dat Veldeke de legende schreef?

Veldeke schreef de legende op aanzoek van de gravin van Loon:

I 3236 ...« doer der Gravinnen bede
Van Loen, sijnre liever vrouwen ».

---

(1) Doch dan zou de legende na de Eneïde en de Minnesanghen geschreven zijn. Kempeneers is er echter voor dat het omgekeerde het geval geweest is.

(2) G. D. Franquinet, blz. 372, noot 1, houdt het er voor dat Veldeke, toen hij de legende dichtte, in Maastricht woonde. Zijn gedicht toch verraadt in woordvormen en klankverandering geheel en al het Maastrichtsch dialekt. Afgaande op de taal heeft men de legende wel geplaatst in de 14[de] eeuw, maar men heeft zich laten misleiden door den afschrijver die de taal in overeenstemming bracht met de taal, welke in zijn tijd werd gebruikt.

II 2926 « Des hoem ouch bat die Gravynne
Van Loen, die edel Agnes ».

En van Hessel :

II 2942 « Des bat hem Hessel oich,
Des men doch wale vermanen (1) mach,
Die doen der Costerijen plach (2) »

Over Hessel lezen we nog :

I 3240 « Ende *her Hessel, der Custenaer,*
Dies heme vliteliken bat,
Ende Sinte Servaes houft stat (3)
Zyerde ende eernsteliken eerde,
Ende sijnen sen daer toe keerde
Soe hijt best mochte ghedoen ».

Zijn vereering voor den heilige heeft er waarschijnlijk ook wel toe bijgedragen (4).

Waarom verlangde de gravin het gedicht van Veldeke?

Misschien is dit wel een blijk hoe vrouw Agnes, evenals andere adellijke schoonen van haren tijd, voor de dichtkunst blaakte.

De graaf van Loon, eerst haar gemaal, later haar oudste zoon, miskende tweemaal gedurende het leven van de gravin, de rechten van Sint-Servaes (5). Misschien heeft de gravin dat ongelijk op de eene of andere manier trachten te vergelden en

(1) Melding maken.

(2) Het ambt van koster vervulde.

(3) Hoofdplaats; voorname rustplaats; Sint Servaes' kerk of *huys*.

(4) Wilhelm beweert dat de legende een tendenzwerk is, als partijschrift tegen Paus Gregorius VII. Veldeke, als partijganger van de Hohenstaufen, zou, gansch doordrongen van de meening dat Hendrik IV door het oppergezag van de H. Kerk verongelijkt werd, den Servaes geschreven hebben om zijn mistevredenheid over het pauselijk gezag uit te drukken.

Waarschijnlijker is het dat om op den ouderdom van een stad of kerk te wijzen de legendenschrijvers het leven van een heilige benuttigden.

(5) Cfr. Daris, Histoire des comtes de Los, p. 413 et 422.

daarom Veldeke, die misschien ook in 1174 met zijn heer te Maastricht was, verzocht om het gedicht. De legende zou dan vervaardigd zijn tusschen 1174 en 76.

Over het dialekt der legende zegt Leviticus het volgende : « Wanneer men het dialect der Servatiuslegende vergelijkt met de groote massa der Middelnederlandsche werken uit denzelfden tijd, dan zal men verschillende afwijkingen aantreffen; afwijkingen zoowel in den vocalismus als den consonantimus. En deze bepalen zich niet tot het eene of andere woord en diens afleidingen; zij strekken zich uit over bepaalde groepen van woorden, die, wat de qualiteit of de quantiteit van hun klinker betreft, bij elkander behooren, of wat aangaat de plaats des medeklinkers met betrekking tot den klinker, tot eene groep kunnen vereenigd worden.

In de buigingsvormen zullen wij ook afwijkingen vinden, die aan het Hoogduitsch herinneren. Ook in den woordenschat vinden we hetzelfde, woorden n. l. die in Vlaamsche of Hollandsche teksten niet voorkomen, doch wel in Duitsche.

Dit alles bewijst, dat de taal der Servatiuslegende behoort tot die dialectengroep van het Nederfrankisch welke als *Oostelijk Middelnederlandsch* of *Oostelijk Middelnederfrankisch* tegenover het *Westelijk Middelnederlandsch* of *Westelijk Middelnederfrankisch* — Brabantsch, Vlaamsch en Hollandsch — staat. Het dialect, welks invloed de afwijkingen veroorzaakte, is het *Middelfrankisch* ook wel *Nederrijnsch* genaamd, dat gesproken wordt in het gebied, begrensd door Aken en Keulen in het Noorden, Trier en Coblenz in het Zuiden.

Het Oostelijk Middelnederlandsch-Oostelijk Middelnederfrankisch — wordt ook genoemd *Limburgsch*, wijl het zich met uitzondering van het oostelijk deel van Brabant, tot Limburg bepaalt.

In Limburg derhalve en wel in de omstreken van Maastricht is de bakermat te zoeken van den afschrijver onzer legende. Niet

Maastricht zelf komt daarvoor in aanmerking, gelijk Braune meent die het door Bormans uitgegeven handschrift beschouwt als eene copie van Veldeke's tekst in zuiver Maastrichtsch dialect van omstreeks het midden der vijftiende eeuw. Het is Behaghel in zijne uitgave der Eneïde, die Braune hierin heeft tegengesproken ».

En verder :

« De onderzoekingen omtrent Hendrik van Veldeke en zijn taal zullen ook zeer veel licht verspreiden omtrent het dialect van den afschrijver der 15e eeuw. Want ofschoon er verschil bestaat tusschen deze twee dialecten. daar de afschrijver onder den in zijn tijd machtigen invloed van het Hollandsch — Westelijk Middelnederlandsch — stond, toch kan dit verschil niet zoo groot zijn, dat eene studie van Veldeke's dialect niet ook veel zou ophelderen omtrent dat van den afschrijver ».

Welk is nu de korte inhoud der legende?

De Sint-Servatiuslegende bestaat uit twee boeken, zooals het grootste deel der werken van dien aard.

Boek I telt 3254 verzen en handelt over het leven van den heiligen patroon van Maastricht.

In boek II, dat 2974 verzen telt, beschrijft Veldeke achtereenvolgens den tocht der Hunnen; de geschiedenis der bisschoppelijke stad tot aan St-Huibrecht; de verheerlijking of verheffing van Servaes' lichaam en vooral de mirakelen, welke door zijn toedoen, na zijn dood plaats grepen. In het voorwoord lezen we dat Veldeke het werk begint in Gods naam.

I 2 « In Gods namen ende in sijnen vreden,
Soe beghennen wij deser reden ».

Opdat wij Gods leer en Woord zouden minnen, roept hij de hulp in van den Heiligen Geest als het noodig is.

Sint-Servatius was

I 163 « ... gheboren
Van Sinte Marien kunne ».

En

I 250 « Sijn leven dat was Gode bequame,
Heilich, ende sonder blame ».

Hij kreeg van God het bevel om naar Tongeren te gaan.

I 446 « Daer quam die goede Sinte Servaes,
Daer dat busscopdome was
Groet ende rike
Ende hadde wel namerlike
Ghestanden doen wel seven jaer
Sonder Busscop... ».

Een engel gaf hem daar den bisschopsstaf in handen en hij werd gewijd. Ofschoon hij alleen Grieksch sprak, hoorden allen, als hij preekte, daarin door een wonder hun eigen taal. Als vreemdeling was hij nochtans te Tongeren niet gaarne gezien.

In de tweede helft der vierde eeuw verspreidde zich het gerucht, dat Attila met zijne woeste Hunnen in aantocht was.

In dien tijd was Sint-Servatius bisschop van Tongeren :

I 745 « Hij was eyn kempe (1) der Heiligher Kerken,
Ende was aen sijn ambacht (2)
Reyne, kuyssche en eernstacht (3)

Hij begaf zich naar Troys, waar hij bewerkte, dat op een concilie te Keulen de kettersche bisschop dier stad, Effrata, werd afgezet. Daarop vertrok hij naar Rome, om van den paus te vernemen, hoe men de plaag der Hunnen zou kunnen afweren en om bij het graf van St-Pieter de voorspraak van den Prins der Apostelen in te roepen.

In Rome aangekomen bleef de bisschop dagen en nachten voor het graf van St-Pieter geknield liggen, biddende en weenen-

(1) Strijder, voorvechter.
(2) Ambt.
(3) Zorgvuldig.

de. Afgemat door het aanhoudend waken en vasten viel hij in slaap en hij vernam in den droom, dat de Hunnen weldra Tongeren zouden verwoesten.

De apostel vermaande hem naar Tongeren terug te keeren en al de kerkelijke schatten naar Maastricht over te brengen, waar hij kort nadien zou sterven. En als bewijs, dat de voorspelling niet een ijdel uitvloeisel was van droomdenkbeelden, ontving hij van St-Pieter een kunstig bewerkten zilveren sleutel (1).

I 1738 « Eynen slotel gaf hi hem in die hant
Van sylver, die seltsem was.
Dien behielt Sinte Servaes
Teynen lyteiken (2) en ghemerke.
Van hiemelschen ghewerke,
Dat nye man sulken en sach,
Noch nyemant ghewercken en mach,
Mit mensscheliken synnen ».

Onverrichter zake en droevig van gemoed keerde hij terug naar Tongeren. Op de terugreis kwam hij in het bisdom Spiers in groote ongelegenheid door hitte en gebrek aan water. Na een kort en vurig gebed deed hij met een kruisteeken van zijn staf water aan het zand ontwellen.

In de stad aangekomen openbaarde hij de hem voorspelde gebeurtenissen en spoorde de bevolking tot boetvaardigheid aan. Doch niemand wilde naar hem luisteren. Men verjoeg hem

(1) « Die sleutel, waarover de legende spreekt, wordt nog in de kerk van Sint Servaes te Maastricht onder de heilige reliquieën bewaard. — Onze geleerde gewestgenoot Henschenius beweert dat die sleutel eigenlijk door den Paus St-Damascus, die in het jaar 382 tot de pauselijke waardigheid werd verheven, aan St-Servaas is gegeven geworden. Het was in de eerste tijden, zegt hij, de gewoonte dat de Pausen aan vorsten der kerk, die te Rome kwamen aan het graf van St-Pieter bedevaart doen, of die eene onderscheiding verdienden, eenen sleutel ten geschenke gaven, waarin een weinig afvijlsel van de ketenen van St-Pieter besloten was. (G. D. Franquinet, blz. 374).

(2) Bewijs, blijk.

uit de stad, zoodat hij naar Maastricht ging, waar hij als kluizenaar leefde.

Tongeren werd weldra door de Hunnen verwoest.

Sint Servatius werd door de Hunnen voor korten tijd gevangen genomen. Vervolgens kwam hij te Metz, waar de bewoners van Tongeren hem kwamen smeeken om tot hen terug te keeren. Dit deed hij ook :

I 2589 « Heerlijck was dat ontfanck,
Ende die scare die was lanck,
Daer sij den heer ontfinghen ».

Men haalde hem in. Nochtans wilde hij er niet blijven. Na den ondergang der stad voorspeld te hebben, ging hij naar Maastricht, alle reliquieën en heilige voorwerpen medenemend. Daar stierf hij dan ook niet lang nadien. Bij zijn graf grepen verscheidene wonderdadige genezingen plaats, evenals hij ook gedurende zijn leven allerlei wonderen had verricht.

Veldeke verhaalt dan verder over de verwoestingen aangericht door

II 107 « ... Attila, Gods vleghel,
Ende sijn gheysel ende sleghel ».

En van de hooge eer, die aan Servatius' nagedachtenis ten deel viel, zoodat zelfs om zijnentwil Maastricht tot een bisdom verheven werd in plaats van Tongeren. De geschiedenis van het bisdom wordt verder verteld en vooral ook uitvoerig Servatius

II 2933 « ...miraculen scone
na sijnre translacione ».

Die eerbewijzen wekten de jaloerschheid van den duivel op.

II 351 « Dat die goede Sinte Servaes
Aldus seer gheeert was,
Dat benijde der boese gheyst,
Die des quaets sich vrouwet (1) meyst ».

(1) Verheugt.

Hij verwoestte het dak van Servatius' kerk, welke men kort na zijn dood (383) op het graf gebouwd had.

II 361 « Hij woude ouch Sinte Servaese schaden;
Des en woude God nyet ghestaden,
Anders dan hij dat dack
Van Sinte Servaes monster brack ».

Doch God beschermde het graf van « die kempe der Heiligher Kerken » daar geen enkele regendruppel het bevochtigde.

II 372 « Scone teyken men dae sach
Op Sinte Servaes graff;
Al was dat daeck ghevallen aff,
God bescermet daer boven.
Des is Hij wale te loven,
Dat hijs soe goede waer nam,
Dat daer ynne nyet en quam
Des reghens eynich traen.
Des liet ment onghedeckt staen ».

Toen er later een sneeuwstorm woedde, liet God de zon schijnen over het graf, waarop geen enkele sneeuw vlok nederdaalde :

II 384 « Des ghinck die nyemaer
Achter lande verre en wijde
Doen viel inden selven tijde
Eyn znee eyselijck en groot,
Des menschen armen man verdroet.
Hi lach meer dan knyes hoe (1)
Doen bescheermde God alsoe
Sinte Servaes sijn graff,
Daer hij dat liecht over gaff :

(1) Een knie hoog.

Daer op en viell des snees nyet.
Dat woude God, diet beriet,
Dat men des morghens wale sach
Wie hoghe dat der snee lach
Inden lande over all,
Over berch ende over dall,
Sonder ane die stat alleyne,
Daer der Busscop reyne
Ter eerden bestaet was,
Die salighe Sinte Servaes ».

Veldeke maakt ook nog melding van de legende der Noormannen, die alles te vuur en te zwaard verwoestten. Hun haat en vernielingszucht hadden het voornamelijk gemunt op de kerken en kloosters. Toch te vergeefs poogden zij de Sint-Servatiuskerk in brand te steken, daar het vuur hen zelven aangreep, en de kerk ongedeerd liet.

II 1019 Doen sij (dat Deensche dyet) te Triecht quamen,
Daer die goede Synte Servaes.
Verhaven ende gheeert was,
Ende dat werde heylichdome,
Dat doen was in sijnen doeme,
Dat wouden sij int vuyr verbernen,
Daer Sinte Servaes was bynnen,
Die sich wale heerlijck wrack.
Mit ledderen clommen sij opt daeck;
Sij ontstaken die kerke
Mit vuyre ende mit werke,
Mit droeghen houte en mit stroe.
Des woerden sij voele onvroe;
Want die somighe woerden verbrant,
Sij selve, ende haer ghewant,
Van haers selfs vuyre.

Sij becochtent herde duyre
Dat sij die kerke ane staken :
Den hals die somighe braken,
Die onsachte sneefden;
Aen den muer die somighe cleefden
Die men qualijck sach ghebaren,
Als of sij onghehuer (1) waren :
Dat dede God der levende (2)
Die somighe bleven clevende
Aen dat daeck mitten handen,
Tot dat sij sich bekanden.
Die alsoe waren beraden
Dat sij God ghenade baden,
Ende Sanctus Servacium :
Dien hij ghenade wolde doen,
Denen vergaff hij sijnen toren;
Dander bleven alle verloren.
Alsoe wrack sich Sinte-Servaes ».

In zijn slotrede bedankt hij de lieden voor hunne welwillende medehulp. Misschien vernam Veldeke van dezen gegevens over streken, waarover hij een en ander schrijft, zonder er zelf geweest te zijn nl. Quedlinburg, Italië, Spanje.

Een uitweiding in het tweede boek over Quedlinburg en het schoone, op een hoogte gelegen vrouwenklooster :

II 1139 « Doen hijt in Sassen brachte
Die hertoghe, der edel heer,
In Sinte Servaes eer
Stichte hij eyne abdije all dae
By der Boden : als ich verstae,

(1) Schrikkelijk, wreed; monsters.
(2) De levende God.

Soe heyt dat water dat dae gheyt,
Waer dat cloester by steyt
Van edelen cloester vrouwen.
Men maecht verre aenscouwen;
Want het staet alsoe (1)
Op eynen berch hoe,
Ende is herde rijch,
Schoone ende heerlijch :
Quiddelinghen borch die vrije
Soe heytet die heerlijke abdije.
Sij heeft wale menghen heerliken man :
Hij was salich diere ye began ».

een enkel woord over de kerk te Goslar :

II 2074 « Doen stichte hij te Gozslaer,
Die selve Keyser Heynrijck.
Eyn Goids huys herde eerlijck,
Als men noch wale syet ».

brengen tot het vermoeden, dat Veldeke omstreeks 1171 eene reis naar het Hartzgebergte heeft gemaakt. Daar de gravin Agnes van Loon, zijne beschermvrouw, de eenige dochter was van Gerard van Reineke bij Würzburg, zou kunnen verondersteld worden, dat hij deze na den dood van haar echtgenoot (1171) op eene reis naar Duitschland vergezelde (2).

Daar de graven van Reineke tevens Burggraven van Mainz waren (3), is de mogelijkheid niet uitgesloten, dat hij reeds spoedig en herhaaldelijk op Duitschen bodem verkeerde.

Welk is het karakter van de bewerking?

De bewerking van Veldeke stemt het meest overeen met het leven van Sint-Servatius dat men vindt in de « Gesta pontificum

(1) Ook.
(2) Bormans, Introduction, p. 17.
(3) Scherer; blz. 145.

Tungrensium Trajectensium et Leodiensium », welke in de 10e eeuw door abt Hariger samengesteld werden (1).

De letterkundige waarde dezer bewerking is gering, doch Kempeneers merkt terecht het volgende aan :

« Evenmin kan men Meyer toegeven dat de legende een eentonig, vervelend, schraal en armzalig verhaal is, van alle letterkundige waarde ontbloot. De bewerker staat er immerst evenals in den roman, vrij tegenover zijn bron, en hij aarzel, niet de gegevens volgens zijn eigen opvatting te veranderen; zedelijke beschouwingen, humoristische zetten lascht hij in; in den Servatius met minder stijlgevatheid, jawel — vermits zijne stylistische vaardigheid toen ten tijde zich nog niet ten volle ontwikkeld had ».

Als voornaamste gebreken mogen we aanstippen : gebrekkige uitdrukking, afgebroken zinsbouw en stootende verzen met hun drietal heffingen, die ons doen denken aan de oude volkspoëzie.

Kalff zegt :

« Beelden en vergelijkingen zijn schaarsch en over het algemeen onbeduidend. In een paar dier vergelijkingen bespeuren wij eenige aandoening; b. v. b.

I 3023 Daer nae sprack der heilighe man :
» Die salighe, diet ghemercken can !
» Men mach in menghen synnen
» Gods heerscapie bekennen,
» Sijne ghenade ende sijne ghewalt.
» Ghij siet wale wie der wynter kalt
» Die eerde bevroret (2)
» En haer vrocht te storet, (3)

(1) Of hij buiten de Vita nog andere werken gebruikt heeft, daarop is geen beslissend antwoord te geven. Sommige verzen doen ons denken aan 't Annolied (Beh. Einl. CLXXVIII) aan den *Veni* Creator.

(2) Bevriest.

(3) Verstoort, vernietigt.

» Ende te wrijvet ende verkeert;
» En als hij dan henne veert, (1)
» En der somer aen gheyt, (2)
» Dien alle die werelt gherne ontfeyt, (3)
» Ende daer toe alle creatueren :
» Eyn yeghelijck nae sijnre natueren,
» Verhoghen sich en vervrouwen (4)
» Alle die Gode ghetrouwen
» Ende doer hem lijden arbeit,
» Dien gheeft hij grote rijcheit,
» Woninghe in hiemelrijck,
» Ende vroude ewelijck,
» Die ommer zonder eynde duert.
» Hi is sot die des nyet en gheert.

Maar wanneer wij een blik in Veldeke's voorbeeld slaan en daar op de overeenkomstige plaats lezen : « en », ait « quomodo verna temperies redit post hiemem, sic post mortem orietur beatis requies »; dan zien wij dat Veldeke's verdienste hierin bestaat, dat hij een dichterlijk onderdeel van zijn voorbeeld op zelfstandige wijze heeft uitgebreid.

Ook waar wij elders verwachten, dat eenige stijging van aandoening zich in den stijl en de verzen zal openbaren, zooals in de visioenen, wordt die verwachting niet vervuld ».

I 1623 « In sijnen slape daer hij lach,
Eyn schoen liecht dat hij sach.
All inden hiemelschen trone :
In sijnen vysione

(1) Henen vaart.
(2) Aanvangt.
(3) Ontvangt.
(4) Verheugen en verblijden zich.

Daer sach die Gods holde » (1)
II 671 « Doe die Busscop Willigis dae was,
Gods wille hij vernam :
Eyn alt man tot hem quam
In sijnen visione ».
II 1785 « Doen hij des woerden was in eyn,
Sinte Servaes hem erscheyn
In sijnen slape, daer hij lach,
Dat (2) hem dochte, dat hijne (3) sach
In sijnen vysione ».
II 1929 « Nu, doen ich her in quam,
Ende mich der slaep die macht benam,
In mijnen droeme, daer ich lach,
Sinte Servaes ich sitten sach
Voer den hoeghen altaer ».

Op welke wijze bewerkte Veldeke zijn bron?

Hij staat gansch vrij tegenover zijn bron. Datgene wat hij vertaalde, gaf hij op gansch oorspronkelijke en eigenaardige wijze terug.

Om te bewijzen dat Veldeke de bron van de Eneïde en die van den Servatius op dezelfde wijze verwerkt heeft, moeten wij natuurlijk vooral letten op de veranderingen, die hij in de verhalen heeft aangebracht.

Kempeneers haalt ons de volgende aan : (4)

1. « Hij wijzigt de volgorde van het O. dikwijls om de feiten volgens de chronologie te vertellen. (Beh. CLIV).

2. Soms plaatst hij bijzonderheden van het O. elders, gewoonlijk om den lezer voorop in te lichten over feiten welke

(1) Getrouwe, vriend.
(2) Zoodat.
(3) Hij hem.
(4) Voor de voorbeelden zie Kempeneers, blz. 112-128.

verder verhaald worden, of omdat hij ze daar beter geschikt vond.

3. Veldeke laat ook dikwijls bijzonderheden weg om de herhaling te vermijden.

4. Talrijke kleine episoden en overtollige beschrijvingen zijn weggelaten. Veldeke vertaalde vooral niet die bijzonderheden, welke niet noodig waren om het verhaal verstaanbaar en aantrekkelijk te maken. (Beh. CXLIII).

Die weglatingen en verkortingen betreffen gewoonlijk de personen welke geene hoofdrol spelen, de uitbreidingen zijn daarentegen aan zulke personen gewijd, welke in het midden van de handeling staan. (Beh. CXLII-CXLV).

Andere bijzonderheden zijn weggelaten omdat zij op die plaats den dichter onnatuurlijk schenen.

5. De aanmerkingen van den schrijver van het origineel worden gewoonlijk niet vertaald.

6. Wanneer Veldeke bijzonderheden van het O. weglaat of verandert, dan wijzigt hij ook op dezelfde manier hetgeen daarmede in verband staat.

7. Veldeke toont ook dat hij een grondige kennis had van de talen, waarin zijn bronnen opgesteld waren.

8. Heel belangrijk is het na te gaan, hoe Veldeke de titels weergeeft.

9. De getallen *a*) vertaalt Veldeke gewoonlijk juist.

b) in eenige gevallen is het getal vergroot.

c) enkele malen wordt het getal weggelaten, omdat het den dichter op die plaats onnatuurlijk scheen.

d) soms vertaalt hij zonder het getal juist weer te geven.

e) het tegenovergestelde vinden we ook d.w.z. hij geeft getallen, waar er in 't O. geen te vinden zijn.

10. In zijn Eneïde heeft Veldeke meer dan zijn O. de christene elementen met de heidensche gemengd. Gedurig in den loop

van het gedicht uiten de helden gedachten, welke alleenlijk passen in den mond van christenen ».

« De menigvuldige veranderingen hebben den Latijnschen tekst in vele opzichten verbeterd, en den gang van het verhaal losser, levendiger en natuurlijker gemaakt.

Veldeke's vertaling is veel minder dor dan zijn Latijnsch voorbeeld; hij tracht de feiten tot een tooneeltje te verwerken, ofschoon, weliswaar, het meestal nogal langdradig uitvalt. Hij beschrijft de plaats van de handeling, ontleedt het karakter van de hoofdpersonen, laat deze sprekend optreden en geeft aan het verhaal op die wijze iets dramatisch ». (Kempeneers).

« Veldeke komt ons voor in zijn legende als een geleerde dichter, met kennis van den mensch en van de wereld, een man met opmerkzamen geest en gevoelig hart, die de gegevens der Latijnsche legende schikt en bijwerkt met gevatheid en klaar inzicht, voor zijn middeleeuwsche toehoorders ». (Kempeneers).

Het metrum is zoo volmaakt niet als in de Eneïde.

« Het metrum stemt hoofdzakelijk overeen met het gewone, aan Fransche romans ontleende, in onze middeleeuwsche vertaalde epische gedichten gevolgde : rijmende disticha van acht of negen sylben naar de orde van het staand of sleepend rijm. De daar voorkomende slordigheid, de onzekerheid van het aantal lettergrepen door een voorslag of inlassching van toonlooze sylben, zoodat het vers ten slotte alleen naar de vier lettergrepen met klemtoon kan gelezen worden, komt ook in Veldeke's Servatius. Eene onregelmatigheid, somtijds Dietsche epische verzen ontsierend, bestaande in het ontbreken van eene sylbe met klemtoon, wordt herhaaldelijk in ons oudste heiligenleven en later ook in Veldeke's Eneïde aangetroffen. Zeer zeker mag ten zijnen behoeve worden in het midden gebracht, dat hij, die door zijne zuivere rijmen — rijmen overeenstemmende in klinkers, tweeklanken, medeklinkers en klemtoon — een geheel nieuw tijdvak van bloei voor de Middelhoogduitsche letteren

deed aanbreken, wegens deze vrijheid met verschooning dient beoordeeld te worden ». (1)

Hoe oud was Veldeke toen hij de Sint-Servatiuslegende schreef?

Volgens Bormans heeft Veldeke Servatius geschreven in zijn ouden dag. Ook Meyer en Daniëls deelen die meening. Kempeneers meent dat ernstige bewijzen die meening niet staven. Hessel stierf vóór de voltrekking van het gedicht. Daaruit besluit Bormans, dat Veldeke reeds een oud man moet geweest zijn, toen hij de legende begon, want sprekende over de betrekkingen met Hessel zegt hij :

« Die *doen* der Costerijen *plach* ».

en die bijgevolg dit ambt niet meer waarnam op het oogenblik waarop dit besluit geschreven werd.

Dit is hier een werkelijk rondtasten in het duister.

Moest Veldeke zoo oud zijn als Hessel om met hem goed bevriend te zijn? Wie zegt ons dat Hessel hoogbejaard gestorven is?

Hoe wil Bormans nu bewijzen dat Veldeke de legende in zijn ouden dag schreef?

Door enkele verzen willekeurig uit te leggen :

I 184 « Want ich eyn sondich mensche ben
Sonder macht en sonder sen
Ongheleert en ongherecht ».

I 197 « Mich armen sondere ».

II 2964 « Want hi dicke hadde misdaen
Ende eyn sondich mensche was ».

Veldeke spreekt in zijn twee sluitredenen van het ander leven en bidt God en den H. Servatius, dat hij toch het eeuwig leven zou mogen erven.

---

(1) Ten Brink; blz. 33.

I 3225 « Nu bidden wij den reynen bode
Sinte Servaes, dat hij te Gode
Wille bidden ynnentlike
Voer *sijnen dyenaer Heynrike,*
Die sijn leven in rijmen dichte,
Ende den sen alsoe verlichte,
Ende *den leeken luden leerde,*
En Gode daer mede eerde,
Dien hij teynen heer hadde vercoren.
Menghendach (1) *daer bevoren* ».

In deze verzen verklaart Veldeke, tevens dat hij de dienaar is vanSint-Servatius,dien hij verkozen heeft tot patroon en meester. Door den ernstigen toon die de belijdenis zijner zonden en de gedachte aan den dood beheerscht zouden dus bewijzen dat Veldeke reeds oud was :

I 171 Nu bidden wij den Goids druyt,
Den mennich sondaer roept ane,
Dat hi den ghewaren God vermane
Doer sijn grondelose ghenade,
Dat hij mich nyet en versmade
Doer eynghe mijnre misdaet,
Ende doen mich hulpe ende raet.
Ende moete mich gracie gheven,
Dat ich Sinte Servaes leven
Alsoe moet beduden,
Den ongheleerden luden,
Alst God ende Sinte Servaes beteme,
Ende hijt genadelike verneme.

(1) *Menghendach* wordt door Bormans vertaald door « depuis un grand nombre d'années ». (p. 13 Intr.) Doch dit beteekent enkel, zegt Kempeneers : sedert een zekeren, onbepaalden tijd.

Want ich eyn sondich mensche ben,
Sonder macht en sonder sen,
Ongheleert en ongherecht
Daer om bidde ich den Gods knecht,
Den werden ende den gheeerden,
Den wijsen ende den gheleerden
Dat hi mijn voerspreke sy te Gode;
Want hij eyn ghetrouwe bode
Hier in eertrike was,
Der goede Sinte Servaes;
Dat hi mich volleyste doe,
Ende helpe mich daer toe,
Die heilighe predickere
Mich armen sondere,
Dat ich dit moete volbringhen
Ter eeren Gods sonderlinghen ».

II 2956 « Des bidt Heynrijck
In des waren Gods namen
Goede lude alle te samen,
Die dit boeck hoeren leesen,
Dat hij in haer ghedynghe moet wesen
Te Gode (1) van hiemelrike,
Dat Hij ghenadelike
Sijne ziele moete ontfaen;
Want hi dicke hadde misdaen,
Ende eyn sondich mensche was;
Dat hem der goede Sinte Servaes
Sijne ziele moete verloessen
Vanden duvelen den boesen,
Dat sij hem nyet en moeten scaden
Ende hij die ziele moete bestaden

(1) In hunne gebeden tot God.

In dat ewighe liecht
Die grote heer van Triecht
Dat hij sijne ziele make vrij
Inden name Goids. Amen, dat sij!

Als dit waar is, dan hebben meest al de ons bekende toenmalige dichters van heiligenlevens deze op hoogen leeftijd geschreven (1).

Hoe lang werkte Veldeke aan de legende?

Dit is niet uit te maken. Men heeft beweerd, dat Veldeke het eerste en het tweede boek van zijn Servatiuslegende niet onmiddellijk na elkander voltooide, omdat beide boeken van een epiloog voorzien zijn.

Karl Bartsch (2) houdt de epiloog van het eerste boek, — v. 3225-3254 — de laatste 29 verzen voor onecht.

Behaghel (3) leidt uit het voorhanden zijn der eerste epiloog af, dat tusschen beide boeken een tijdsverloop ligt.

Over het handschrift der legende, lezen we in Bormans het volgende :

« Le manuscrit est un volume in 4e de 404 pages, n'ayant plus de couverture devant ni sur le dos, et dont le 1er feuillet même est déjà détaché. Il est entièrement écrit sur un gros papier dont la qualité et le format sont les mêmes d'un bout à l'autre, mais qui porte différentes marques. J'y distingue tantôt une grande main, tantôt une plus petite, ouvertes, mais les doigts joints, avec une croix plantée sur le bout de celui du milieu. Ensuite

---

(1) bvb. Proloog van de Fransche legende van den heiligen Alexis.
Hartmann von Aue : slot van zijn Gregorius.
Annolied.
Dichter van den hoogduitschen Servatius
klagen over 't verval van geloof en zeden; maken bedenkingen over het einde der wereld.

(2) Ueber Veldekes Servatius : Pfeiffer's Germania V, 1860, blz. 409.

(3) Einleitung, blz. CLXXI.

un grand Y-grec gothique. Enfin un écu à angles droits en haut, arrondi ou de forme ogivale en bas, et surmonté d'une crosse d'évêque ou d'abbé. Les lettres qui en occupent le milieu, sont cachées dans le pli du papier. Les cahiers sont de douze feuillets, le dernier n'en a plus que dix, dont huit servent de feuillets de garde. Je lis sur ceux-ci les annotations suivantes. D'abord sur celui du milieu : *Dit boch hoert toe Hendrich Lenssen en den Leu* (*in den Leeuw*?) *anno in* 15e *iaer en dre est dit geschreven.* — *Satus est* 15e *iaer.* L'écriture est comme d'un enfant de huit à dix ans, pleine de ratures et de lettres mal formées. Ensuite sur le dernier feuillet verso, en haut :

Iste est liber (*meus*)
(*Hen*) *enrici Lenssens.*
Mose traiectensis,
in scholâ secundae.

Cette écriture est déjà plus ferme. Ce que j'ai mis entre crochets a été biffé par l'élève au moment même qu'il venait de l'écrire. Enfin un peu plus bas :

Liber Henrici lenssens
jste liber Hinrici Lenssens
grammatici Mosae traiectensis.

Ces trois lignes sont d'une main déjà toute formée. Il est fâcheux qu'en les traçant notre *Grammaticus* ait oublié d'ajouter la date. Car, quoique je sois certain d'avoir bien lu tantôt la date de 1503, je dois avouer que beaucoup de personnes la regarderaient comme indéchiffrable. Notons en passant qu'au commencement du XVIe siècle notre M. S. était déjà tombé entre les mains des enfants. Aussi en plus d'un endroit ils ont éprouvé leur plume sur les marges; mais le texte a heureusement été respecté. Le volume contient quatre ouvrages différents. Le 1er est la légende de S. Servais de Veldeke, qui occupe 108 feuillets ou 216 pages. Le 2e un traité en prose latine intitulé : De prae-

rogativis sacerdotum. Le 3e la légende en prose latine de S. Génoviève, en deux livres, de la même main qui a écrit la 1e partie du traité précédent. Le 4e ouvrage est la légende de S. Servais, aussi en prose latine, mais d'une rédaction différente de celle qui se trouve dans Chapeauville et dans les Acta S.S. des Bollandistes. Quoique inachevée elle occupe 82 pages. C'est une écriture lourde de la fin du XVe siècle.

La 1e partie qui comprend le poème de Veldeke, exige quelques détails ultérieurs. L'écriture, entièrement différente des autres, paraît être du milieu du XVe siècle. Elle est grande régulière et très lisible, sans abréviations, si ce n'est pour l'*n* et à peu d'exceptions près, à la fin des mots seulement. Chaque page ne contient qu'une colonne, dont le nombre de vers varie de 27 à 30. Tous les vers commencent par une majuscule détachée sauf le premier de chaque page, qui a invariablement une initiale plus grande et un peu plus ornée, qu'il forme ou non le commencement d'un chapître ou même d'une phrase. Cela n'empêche pas que chaque nouveau chapître n'ait aussi la sienne. La seule différence est, que les initiales des chapîtres sont entièrement en encre rouge et les autres en noir illuminé de rouge, comme toutes les majuscules sans exception.

Il y a donc, sous ce rapport, prodigalité et confusion, et comme il n'y a absolument aucune ponctuation, il peut en résulter des méprises. Quoique je désire reproduire le texte avec toute la fidélité possible, je ne puis me résoudre à suivre le copiste dans cette singularité. Les grandes initiales au commencement des deux livres n'ont rien de remarquable. Le texte a été écrit avec soin, comme le prouvent les mots biffés de temps en temps et aussitôt remplacés par d'autres dans la ligne même avant qu'elle fût terminée. Il a aussi été revu; car presque tous les mots effacés l'ont été au moyen d'une barre rouge, et dans quelques endroits on a aussi ajouté un mot en encre rouge ou noire entre les lignes.

. . . .

L'orthographe du manuscrit est loin d'être constante et elle diffère certainement en beaucoup de points de celle que Veldeke a dû employer. La distinction entre le double *ij* et l'*y*-grec est en général assez bien observée; mais il n'en est que plus probable que cette dernière lettre, qui y occupe une si large place, a été dans la plupart des cas substituée à l'*i* simple, soit par le copiste auquel nous devons notre manuscrit, soit par ses devanciers immédiats ». (Bormans).

ENEÏDE.

Veldeke wijdde zich ook aan de wereldsche poëzie en we zullen nu zijn dichterlijk verhaal — de Eneïde, — dat zijn naam onsterfelijk maakte, bespreken.

Het werk is vooral belangrijk omdat de Liefde, als middelpunt van het geheel en als Leitmotiv der handeling verschijnt. De ontleding van het gansche gemoedsleven, van de hartstochten en vooral van de liefde, neemt hier een groote plaats in. Deze opvatting der liefde was iets nieuws in de toenmalige litteratuur. Ook omdat het een nauwkeuriger versmaat en een zuiverder rijm bevat dan de, tot den « *Vorbereitungszeit* » behoorende gedichten (1).

Nochtans heeft het werk op den loop onzer letterkundige geschiedenis geen belangrijken invloed uitgeoefend.

Het gaf in Duitschland den stoot tot het ontstaan der epische poëzie.

Dit gedicht is vrij bewerkt naar het Fransch. De Fransche

---

(1) 1. *Annolied* (maere von Sente Annen) lofzang op den hl. Anno, aartsbisschop van Keulen; stierf in 1075.

2. *Keizerskroniek.* (der keiser und der kunige buoch) dat op vele plaatsen overeenkomst met het Annolied vertoont; vereenigd insgelijks wereld — en heilige geschiedenis.

3. *Het Alexanderlied,* door priester Lamprecht.

4. *Het Rolandslied* (Ruolandesliet).

5. *Koning Rother.*

6. *Hertog Ernest.*

7. *Reinaert de Vos,* van den Elzasser dichter Heinrich Glichesäre (gelîchesaere = huichelaar d. i. die onder een deknaam schrijft.

8. *Lofgedicht op de H. Maagd* : bewerkt naar een latijnsch model : liber de infantia Mariae et Christi Salvatoris, omstreeksch 1172 door een geestelijke Wernher.

roman was een bewerking naar Virgilius' Aeneïs. Het kiezen van dien roman getuigt dat onze dichter een letterkundige ontwikkeling en een zekeren gevestigden smaak bezat. Zijne Eneïde is dan ook geheel bezield door den geest der hoofsche Fransche en Provençaalsche poëzie; een geest van blijmoedigheid en levenslust.

Veldeke's Eneïde voldeed aan een nieuwen smaak (1). In de middeleeuwen was het in de Nederlanden de mode de helden der oudheid, gestoken in het kleed der Fransche hoofsche poëzie, aan den adel voor te stellen.

Dit staaft onze overtuiging dat Veldeke de Eneïde eerst in het Middelnederlandsch bewerkt heeft (2).

Hij schreef het grootste deel in de buurt van Maastricht.

« Dat hij zijne vertaling en omwerking in zijne eigene taal, het Limburgsch Dietsch schreef, zou geen bezwaar vormen zelfs voor den Duitschen adel van Kleef of elders. De edelen uit Vlaanderen, Brabant, Limburg of van den beneden-Rhijn golden voor de volmaakste en beschaafdste. Het gebruiken van Vlaamsche uitdrukkingen in de Middelhoogduitsche spreektaal, gold tot in Oostenrijk toe voor een bewijs van beschaving en ridderlijkheid » (3).

---

(1) W. Braune; Ueber Heinrich von Veldeke, blz. 255.

(2) « Die Sprache des Epos ist der niederrheinische, oder niederfränkische (Mastrichter) Dialekt, doch ist uns dasselbe nur in hoch- und mitteldeutschen Handschriften überliefert » (Prof. Dr. Hermann Kluge). « Von Seiten seiner Sprache gehört Veldeke noch der alten Zeit an; die Aeneïde ist von Eigenheiten der niederdeutschen Mundart noch voll, so dasz sie in den Zeiten, wo alles unrein Gereimte, in Frankreich eben so wie in Deutschland umgereimt ward ins Hochdeutsche (wie in der Münchner Handschrift) umgeschrieben wurde ». (Gervinus, p. 277). En hij voegt erbij : « Dagegen in Vers und Reimkunst ist Veldeke der erste Gesetzgeber der nuen Kunst ». (Gervinus).

(3) Ten Brink.

Daer twee water tsamen gaen
Eyn groot end eyn cleyne
Claer schoen ende reyne
Dats die Jeker ende die mase
Beide te korne ende te grase
Es die stadt wale ghelegen
Ende te schepen in vele weghen
In busschen ende in ghewelden
Ende in goeden ghevelden
Der bester gren eerden.
Die ye mochte ghewerden
Des steyt die stat te maten
Aen eynre ghemeynre straten
Van Inghelant in ongheren
Veer Colne end voer tongheren
Ende alsoe dies ghelijcke
Van Sassen in vrancrijck
Ende mit schepe die des pleghen
Te denemerken end te norweghen
Die weghe versamenen sich all daer
Des is die stadt daer nae
Gheheiten Trectum
Daer sande god Servatium

SINT-SERVATIUSLEGENDE.
(Beschrijving der stad Maastricht; vs. 961-983 Boek I.)

Cliché bereidwillig ter beschikking gesteld door het Comité ter herdenking van den 800sten verjaardag van Hendrik van Veldeke. (Maastricht.)

Later werd het werk in het Middelhoogduitsch, door Veldeke zelf, ofwel onder zijn toezicht, overgebracht (1).

De handschriften zijn in Duitschland en geen enkel is er, waaruit wij dit werk kennen, in den oorspronkelijk Nederduitschen vorm van Veldeke zelf. Dit kunnen we verklaren uit het feit, dat Veldeke zich veel ophield aan het hof van Duitsche edelen. Daar werd er dan ook veel belang in gesteld; maar « dat Veldeke's meesterstuk in Duitschland werd genaturaliseerd, heeft niet ten gevolge dat het Nederland is ontnomen. De Eneïde blijft een Dietsch Limburgsch gedicht ». (2) Van Maerlant zegt in zijn Historie van Troyen, sprekend over de geschiedenis van Eneas en Dido :

« Dec ist gedicht in Duytsche woert » (3)

Of hier het werk van Veldeke bedoeld wordt is nog niet bewezen.

Omstreeks 1175 gaf Veldeke zijn werk ter lezing aan Margareta, gravin van Kleef (4). Hij was gekomen tot ongeveer vers 10930 waar Eneas den brief van Lavinia leest. Bij haar huwelijk met landgraaf Lodewijk III van Thüringen (5), vertrouwde zij het handschrift aan een harer jonkvrouwen toe. Dit werd haar door graaf Heinrich Raspe III, een Thüringsch edelman (†1180)

---

(1) Jacob Grimm bespreekt ook eenige onderstellingen, welke zouden kunnen doen aannemen dat Veldeke zelf het werk in 't Hoogduitsch geschreven heeft, maar dat hij hierbij zekere eigenaardigheden van het dialekt zijner geboortestreek niet heeft kunnen of willen vermijden. Maar welke moeite zich Grimm ook gaf, na een grondige bespreking van een paar bladzijden besluit hij : « Uber Veldeke wage ich noch nicht zu entscheiden ». En hij schenkt ons een met min of meer redenen omkleed vermoeden, dat wij voortaan als onoplosbaar mogen beschouwen.

(2) Ten Brink.

(3) Vgl. o. a. Episodes uit Maerlants Histoire van Troyen door Dr. J. Verdam, p. 27-28.

(4) Eneïde vs. 5731.

(5) Het jaar, waarin Margareta huwde is onbekend. In 1186 leefde ze reeds van haar man gescheiden.

ontstolen; die het meenam naar zijn vaderland. Nu kwam het in een kring waar men de Fransche ridderpoëzie, in Vlaanderen reeds, beoefend, nog niet kende. Men was des te naijveriger om er van, zij 't ook op weinig ridderlijke wijze, een dietsche proeve te bezitten. Uit dit buitengewone feit blijkt ook de ongemeene belangstelling van den Duitschen adel in epische verhalen. We zien dus hoe het romantische riddergedicht uit het Nederlandsche Limburg naar Middelduitschland kwam. Men maakte er een afschrift van, waarbij de Hoogduitsche spreekwijze van Thüringen gevolgd werd.

« te Doringen heim te lande
dâ wart die mâre geskreven
anders dann of them wâre bleven ». (1)

Negen jaar later begaf Veldeke zich derwaarts naar Neuenburg aan de Unstrut (2). Daar kwam hij aan het hof van den kunstminnenden Hermann van Thüringen (3). Deze gaf hem het handschrift terug en Veldeke voltooide het op aandringen van

« palenzgrave Herman van der Nouwenborch bi d'Onstroet ».

wien het afgewerkte zeer behaagd had en wien Veldeke

« gerne al den dienst dede, den he mochte ende konde » (4).

Op het aandringen van denzelfden vorst vertaalden geruime tijd later Albrecht von Halberstadt de Metamorphosen van Ovidius en Herbort von Fritzlar den Trojaanschen oorlog van Benoît de Saint-Maur.

De drie werken betraden de plaats van hun ontstaan volgens

---

(1) Epiloog vs. 13460-62.

(2) Over Veldeke's reis is men het soms niet eens. Hoe lang duurde de reis? Welk was het doel zijner reis? We weten dat Margareta met haar gemaal naar den Wartburg, middelpunt van kunstgenot, trok. Volgde Veldeke haar soms naar Thüringen in dienst van den landgraaf? Bleef hij lang aan het hof van den landgraaf? Bleef hij er niet lang?

(3) Eneïde vs. 13467.

(4) Eneïde vs. 13463-90.

hunne onderwerpen, in een gelijksoortige groep. Herbort behandelt de stof, die de geschiedenis der Eneïde voorafgaat. Albrecht toont zich den vertellenden dichter, die daardoor Virgilius het dichtst nabijkomt. Deze bezigheid met onderwerpen uit de litteratuur der oudheid aan Hermann's hof, zal geen bloot toeval geweest zijn. We zien tevens ook, in andere landen, aanmoedigende pogingen van tal van vorsten om de kunst te beschermen, zoodat dit ons bijna een nieuwe « eeuw van Augustus » vóór den geest roept, wel niet zoo schitterend, maar toch niet te min belangrijk.

De Eneïde van Veldeke werd voltooid tusschen 1180 en 1190.

Dat wordt ons door de volgende feiten bewezen :

Veldeke spreekt van Barbarossa en van Lodewijk van Thüringen als levenden. Beiden kwamen in den derden kruistocht (1190) om.

Hermann, broeder van landgraaf Lodewijk en graaf Frederik, wordt in 't gedicht nog altijd « palenzgrave » genoemd. Hermann heeft dezen titel maar gedragen van 1182 tot 1190, want toen hij zijn in Palestina gestorven broeder opvolgde, werd hij « landgraaf » genoemd. Indien dus Veldeke zijn boek na 9 jaren terugkreeg (1), toen hij op een reis in Thüringen aan het hof van Hermann kwam, dan moest hij er mee begonnen zijn ± 1180. Deze meening wordt nog versterkt door het feit, dat hij het slot van zijn roman maakte na 1184, datum van het feest te Mainz; daar Veldeke immers zelf zegt (2), dat hij dat feest heeft bijgewoond. Dit feest werd op Pinksteren gegeven door keizer Frederik I, Barbarossa, ter eere zijner beide zonen, den jongen

(1) Eneïde; vs. 13464-13465.

(2) Eneïde; vs. 13221-13252. Door het feit, dat Geeraard, graaf van Loon, ook op het feest aanwezig was, vragen sommige schrijvers zich af of Veldeke geen beambte van het graafschap was en bijgevolg er zijn leenheer vergezelde.

Of zong hij er soms minneliederen?

koning Hendrik en den hertog Frederik van Schwaben, die tot ridder gewijd werden.

Welk is de inhoud van het verhaal?

Veldeke verhaalt ons dat Eneas, na de verovering van Troje door de Grieken (1), op bevel der goden met

« drî dûsont skilde ende ridders alsô vele »

scheep ging om zich naar Italië te begeven. Er worden niet veel bijzonderheden gegeven over de reis ter zee. Juno's toorn deed Eneas zeven jaar op zee rondzwerven, totdat een hevige storm de schepen uiteen dreef. Eneas en zijn krijgers landen op de Lybische kust. En daar zagen zij :

« eine grôte borch stân; dat was Karthâgo,
dat die frouwe Dido bûde ende stichte ».

nadat zij

« eine rindes hût t'einen smalen riemen »

had laten snijden en daarmee het land had afgemeten, dat men haar verkocht had.

Nu wordt de schildering uitvoeriger, zoodra Dido en met haar het erotisch element, ten tooneele verschijnt. Er wordt Eneas gastvrijheid verleend en hij begeeft zich tot haar

« gekleidet hêrlike »

vergezeld van 500 uitgelezen ridders, en

« nie en wart van einen wîve bat ontvangen ein man ».

Door een kus van Venus, die op de lippen van den knaap Ascanius de toovermacht van den hartstocht legde, gevoelt Dido plotseling haar hart vervuld door een aanvankelijk nog beschroomde liefde. Zij smeekt Eneas om het verhaal van Troje's

---

(1) In de vertelling over de verovering van Troye blijft Laokoon weg.

ondergang. Hij voldoet aan haar verzoek en zijn hart bloedt terwijl hij, tot laat in den nacht, vertelt (1).

Dido's hartstocht neemt toe en het is haar onmogelijk rust te vinden, nadat zij Eneas in zijn weelderig slaapvertrek heeft achtergelaten.

« Wat hân ich den dage gedân, dat he sô lange merret »
zucht zij.

's Anderdaags neemt zij haar zuster Anna tot vertrouwde en met moeite gelukt het Dido den naam van den held, die haar liefde inboezemt, slechts aarzelend en stamelend uit te spreken.

« he heitet, sprac sî E ende darnâ nê overlanc, alsó sî die minne dwanc, ê sî volle sprâke *as* »
had Anna reeds geraden *wer es war* (2).

Anna zal haar zuster helpen.

Maar Eneas is zoodanig vervuld van het doel zijner reis — Italië — dat hij geruimen tijd geen acht slaat op de smachtende blikken van Dido. Zekeren dag wordt Eneas ter jacht genoodigd. Dido verschijnt, gekleed in prachtgewaad, naar de mode uit het laatst der 12e eeuw — Veldeke's tijd — en hier geeft de dichter schitterende bijzonderheden.

Op de jacht breekt een geweldig onweer los met hagel en regen. Dido en Eneas zoeken een schuilplaats onder een boom en daar — met Venus' medewerking — gebeurt

« des lange gegert was » (3)
« Doe was frouwe Dido rouwich ende fro ».

(1) Gervinus merkt met verontwaardiging aan, dat voor al de smart over den ondergang van 't vaderland, voor al den toorn en haat tegenover den vernieler der vaderstad, een scherts, een beschrijving van 't bed, tot hetwelk Dido Eneas leidt, ons vergoeding moet schenken.

(2) De naïveteit heeft ook haar grenzen en hier overschijdt zij deze klaarblijkelijk.

(3) Virgilius; boek IV vs. 160-173.

Boccaccio « Decamerone » « Theodoro e Violante » 7de vertelling van den 5den dag.

In *Lucelle* (1600) door le Jars wordt dit van verre gevolgd.

want aanvankelijk paarde zich schaamte aan het mingenot.

Een pooze van zaligheid volgt en Dido weet zoo weinig haar liefde te verbergen, dat men er in het land schande over begon te spreken.

Ongelukkiglijk is die pooze van korten duur, want de goden sporen Eneas aan de reis te vervolgen en hij weet, dat hij moet gehoorzamen. Eneas vertrekt en Dido scheurt van wanhoop haar kleederen en roept :

« Owî jâmer und ach, daz ich dich
ungetriwen (1) man ie (2) gesach ».

Het gelukt Anna niet hare zuster te troosten en Dido brengt zich om het leven, schoon zij den ontrouwen Eneas niet kan haten.

Later las men op haar graf met

« goldinen bóchstaven »

« Hie leget frouwe Dido, die mâre ende rîke, die sich so jâmerlike dorch minne te dôde sloech ».

Eneas wordt, door de schim van zijn vader vermaand, dat hij zich tot de Cumaeîsche Sibylle moet wenden om de onderwereld — het Elysium — te bezoeken. De Sibylle brengt Eneas naar Charon, die hem overzet naar de hel, terwijl zeker kruid hem tegen den acherontischen stank vrijwaart. De Sibylle doet den helhond insluimeren, en zoo komt de held in het Elysium. Daar openbaart Anchises zijn zoon Eneas de toekomst. Nu vaart hij naar den Tibermond in Italië. Met veel geschenken gelukt het hem de gunst van koning Latinus te winnen.

De goden hebben besloten Latinus' dochter aan den held ten huwelijk te geven.

Eneas sticht den burcht Montalban en sluit vriendschap met

(1) Ontrouwen.
(2) Ooit.

den koning Evander en diens zoon Pallas, die als zijn wapengenoot optreedt.

Dit alles valt niet in den smaak van Turnus, die met Lavinia verloofd is. De moeder van Lavinia staat aan de zijde van Turnus en zij wil den hertog niet van zijne bruid berooven terwille van een Trojaan, die

« niet gedorste vechten, sînen mâgen ontran ».

Turnus eischt te vergeefs van Latinus, dat hij de vreemdelingen verdrijve. De goden hadden het besloten en Latinus weet wel

« dat et alsô moeste wesen ».

Er ontstaat een vreeselijke oorlog, die uitvoerig door Veldeke wordt beschreven. Aan de zijde van Turnus strijdt Kamilla met haar stoet krijgshaftige maagden. Er volgt een reeks van gevechten, alle in den ridderlijken toon gehouden. Kamilla en de jonge held Pallas sneuvelen, na een dapperen strijd. De dood van deze personnages, evenals de smart van Eneas over het sneuvelen van zijn vriend, worden zeer uitvoerig behandeld.

Beide werden op prachtige wijze begraven. Een lamp van bloedrood edelgesteente hing in de graftombe van Pallas. Die lamp brandde steeds, totdat keizer Frederik I naar Italië kwam en het graf opende. Een dergelijke lamp brandde in Kamilla's graf. Zij hing aan een ring, door een duif in den bek gehouden. Aan den wand stond het beeld van een boogschutter. Zoodra deze zijn pijl op de duif richtte en haar trof, viel de lamp en werd zij uitgedoofd.

Lavinia wordt door haar moeder vermaand den held Turnus lief te hebben. Zij spreekt met vrijmoedigheid over de verrukkingen der liefde, maar Lavinia begrijpt hare moeder niet, totdat Venus haar hart doet vlammen voor de schoonheid van Eneas. Zij doet hem een brief, aan een pijl gebonden, toekomen. De zaak zal besloten worden met een tweegevecht tusschen de beide tegenstrevers.

Eneas overwint Turnus dank zij de volledige wapenrusting door Vulcanus gesmeed en
« ein swert dat skarper ende harder was dan der dûre Eggesas, der mâre Mimminc, der goede Nagelrinc, Haltecleir end Durendart ».

Lavinia's moeder sterft van ergernis.

Buitengewoon prachtig zijn de bruiloftsfeesten van Eneas en Lavinia. Aan liederen is er geen gebrek.
« die speleman end die varende diet, si versûmden sich niet, die werltliken lude. Dat dâden si noch hûde, da solîch hôtît wâre; gefriesken sî die mâre, sî togen allenthalven toe. Alsó dâden sî doe. »

Een zoon Silvius Eneas, voorvader van Cesar en Augustus, den keizer, in wiens dagen Christus geboren werd, spruit uit den echt.

Het gedicht wordt besloten door den bekenden en zeer belangrijken epiloog, waarin Veldeke de geschiedenis zijner Eneïde verhaalt.

Op welke wijze heeft Veldeke de Eneïde verwerkt?

Veldeke heeft het voorbeeld gevolgd, maar hij heeft zich niet slaafs aan den tekst gehouden.

De inhoud der Eneïde komt vrij wel overeen met deze van Virgilius (1). Doch het mythologische element van Virgilius' heldendicht wordt door Veldeke zooveel mogelijk vervangen door christelijke toestanden. Hij tracht vooral het leven van den middeleeuwschen adel te schilderen, met zijn pracht van schitterende wapenrustingen; van paarden en hun veelkleurige dek-

---

(1) Im Virgil dünkt man sich in einer alten aus dem Schutt aufgegrabenen Stadt zu wandeln, die aus jedem Stein stumm zu uns spricht und grosze Ruinen erhalten hat. Hier geht man träge und getäuscht zwischen wüsten Trümmerhausen, unter denen uns ein gutmeinender, ein gelernter, abergläubiger, auf seinen Unsinn stolzer Cicerone mit endlosem Geschwätze und Fabeln fast zur Verzweiflung bringt ». (Gervinus).

kleeden van paleizen, kasteelen, meubelen, volksfeesten en bonte optochten, zoodat zijn werk de spiegel van het ridderleven uit dien tijd is. Veldeke begreep, dat hij met zulk populair onderwerp roem bij den adel in Limburg zou kunnen winnen.

De Aeneïs van Virgilius was bovendien reeds naar middeleeuwschen trant bijgewerkt en uitgebreid door den Franschen dichter. In eene hoofsche taal spraken daar met elkaar de Trojanen, Carthagers en Latijnen en de schildering hunner feestkleedij, ridderuitrusting, maaltijden, gebouwen, gevechten, heldendaden, verschillende uitingen van liefde bracht ons geene helden der oudheid, maar middeleeuwsche ridders voor den geest.

« Deze echt Fransche eigenaardigheid wordt door Veldeke voor het eerst in de Middelnederlandsche en Middelhoogduitsche epische poezie overgebracht. De beschaafde Europeesche adel had er behoefte aan zijn eigen stoffelijk leven, zijn weelde en kleurenpracht geschilderd te zien in de gedichten die men voor hem vervaardigde » (1). Gelijk alle middeleeuwsche dichters is Veldeke langdradig. In zijn werk heeft hij veel gewijzigd, weggelaten of bijgevoegd en hij heeft alzoo zijn Fransch voorbeeld of gelukkige wijze weten te verbeteren. Tevens vermijdt hij alles wat niet strookt met de denkwijze zijner tijd- en landgenooten in Limburg en in de Rhijnstreken.

In 't algemeen mogen wij aanmerken dat hij in zijn werk overbodige woorden inlascht en dat hij het gezegde vaak in andere bewoordingen of in 't kort herhaalt. Dit is te wijten aan de groote neiging om duidelijk te wezen, om de juistheid der uitdrukking te verhoogen en om de eischen van eigen kieschheid of eigen smaak te bevredigen (2).

Om de aandacht van den lezer te wekken en gaande te houden

---

(1) Scherer; blz. 148.

(2) Zie nopens dit punt Behaghel's Einleitung CL—CLVI.

bediend hij zich te veel van vaste, terugkeerende formules, vooral vergelijkingen.

Veldeke breidt de erotische schilderingen uit. Hij toeft langer bij de teekening van Eneas' pronkbed en van Dido's slapeloozen nacht, van hare overpeinzingen na het avontuur op de jacht ondervonden. Zooals we verder zullen zien, wijdt hij ook meer zorg aan het beeld der afzichtelijke Sibylle; aan de voorstelling der verschillende gevechten; aan het tweegevecht van Eneas en Turnus en aan de bruiloft van Eneas en Lavinia (1). Veldeke houdt de chronologie der gebeurtenissen beter in het oog. De beschrijving van Dido's jachtkostuum stelt hij uit tot het verhaal van de jacht. Die beschrijving wordt door den Franschen dichter reeds in het begin van den roman gegeven.

« Waar hij beschrijft ook naar het uiterlijk, toont Veldeke menigmaal wel talent, maar een onontwikkeld talent, terwijl zijn smaak en zijne kunstvaardigheid nog gering blijken » (2).

En Kalff haalt het volgende voorbeeld aan, waar Veldeke ons de Sibylle beschrijft, die Eneas

« toe Icônjen in her hûs »

bezocht.

Een viertal verzen (3) zijn door Hendrik van Veldeke uitgewerkt tot een 34 tal (4).

---

(1) En Gervinus, in zijn al te strenge kritiek merkt hierop aan : « Wat ons in Virgilius minder bijzonder toeschijnt, heeft hij overgenomen en wat bij Virgilius ons het meest begeestert wordt bij Veldeke over het hoofd gezien. Met kleinigheden verspilt hij zijn tijd zooals o. a. het beschrijven van het kleed van de heldin en van het bed van den held ». En verder : « Het voornaamste wordt in den schaduw gesteld door een menigte schertsen en grappen, welke men aangenaam vindt in minneliederen, doch die hier, in het ernstige epos, de voornaamste plaats innemen. Dit alles, zegt Gervinus, is te wijten aan den nadeeligen invloed, welke de Britsche romans uitgeoefend hebben op Veldeke; een invloed, die zich min of meer op onze middeleeuwsche letterkunde uitgebreid heeft.

(2) Kalff, blz. 39.

(3) In het Fransche gedicht vs. 3456-3460.

(4) vs. 2708-2741.

« grôt ende grâ was her dat hâr.
end harde verworren. —
dat wir wale spreken dorren —
alse eines perdes mane,
die frouwe hadde ane
vele onfrouwelîch gewant,
ein boech hade sî an der hant,
dar ane sach sî ende las,
doe. schoude sî Enêas —
He marcde si rechte.
dat mies (1) lockechte
hiene her ût den ôren,
sî enmochte niet gehôren,
et enwâre, dat man riepe,
her ougen stonden er diepe
onder den ouchbrâwen
langen ende grâwen,
die dâ vore hiengen —
end her ter nase giengen,
grouwelîch was her lîf,
hem enwart nie wîf.
alsô wonderlîch kont.
swart ende kalt was her der mont.
sî sat in den gebâre,
alse er leven wâre
ân alre slachte wonne.
die tande stonden er donne (2)
end wârn her lanc ende gele.
her was der hals end die kele
swart end gerompen (3)

(1) Mos.
(2) Dun geplant.
(3) Gerimpeld.

sî selve was geskrompen
in bôsen gewande.
her arme end here hande
waren âdern ende vel.

« Belangwekkend is op deze plaats de worsteling van een naïef kunstenaar met zijne stof. De dichter is blijkbaar wel onder den indruk en tracht dien zoo goed mogelijk weer te geven; er is wel goede grondstof, er zijn wel goede deelen van een beeld, maar hoe zonderling liggen zij dooreen. Telkens springt hij van de afzonderlijke trekken op het geheel over of wordt zijn eigen voorstelling hem te machtig, zoodat hij zich lucht moet geven. Na de aardige vergelijking van het haar bij verwarde paardemanen — de vergelijking raakt volgens Veldeke blijkbaar de grens der kieschheid — een blik op het onvrouwelijk gewaad; zij had een boek in de hand; nu weer de détails : vlokken mos (haar) hingen haar uit de ooren, diepliggende oogen onder laag afhangende, grijze wenkbrauwen; dan plotseling een blik op het geheel : gruwelijk was haar lichaam; daarna terugkeer tot de détails : de mond was zwart en koud; weêr een algemeene indruk : hare houding gaf te kennen, dat zij geenerlei vreugde kende; zoo gaat het voort.

Kunst als deze, hoe onvolkomen ook, doet ons betreuren dat Veldeke's invloed op de Nederlandsche dichters van later tijden naar het schijnt zoo gering is geweest, want aanleg had hij zeker » (1).

Hij brengt meer afwisseling in de gesprekken door lange monologen af te breken, door meer vuur in woord en wederwoord vooral bij het afscheid van Dido en Eneas te doen blaken.

Veldeke, zegt Behaghel (2), laat weg wat in zijn voorbeeld

(1) Kalff, blz. 40.
(2) Einleitung, blz. CXLVIII.

op personen van den achtergrond betrekking heeft, maar breidt uit, wat op hoofdpersonen slaat.

Verschillende didactische uitweidingen, overtollige beschrijvingen en mededeelingen heeft hij laten wegvallen. Zijn werk telt nochtans 3000 verzen meer dan het oorspronkelijke. Dit is, zooals we reeds gezien hebben, aan de wijdloopigheid van den bewerker te wijten. In den Franschen tekst lezen we dat Dido, met het zwaard in de borst, eene klaagrede van 30 verzen houdt. Veldeke zal de onwaarschijnlijkheid daarvan ingezien hebben, want hij krimpt die tot 5 verzen in.

Veldeke vlecht ook oorspronkelijke toevoegselen in : hij draagt de rol van Sinon aan Ulysses op; hij verhaalt dat Eneas en Dido aanvankelijk hunne liefde voor de omstanders trachten te verbergen; dat Dido edelmoedig de schuld van het gebeurde op zich neemt; dat Latinus zijne dochter liever aan Turnus dan aan Eneas had toegedacht.

Doch waarbij komt het nu dat, niettegenstaande de Eneïde zulk een « elendes Machwerk » (1) is, Rudolf von Ems dit gedicht als den voorlooper van de ridderpoëzie en dat Gottfried Hendrik van Veldeke als een uitmuntend dichter aanduiden? Men kan beweren dat ze handelen uit een gevoel van piëteit tegenover den overleden dichter en omdat het oudere, soms onvolmaakte, toegevendheid opwekt, juist omdat het het oudere is. En de verdienste de baanbreker te zijn heeft er ook niet weinig toe bijgedragen om den lof van deze dichters waardig te zijn.

Dit mag men, wanneer men hem als DICHTER beschouwt, in letterlijken zin niet opnemen. Wel als VERTALER zoodat hij er veel toe bijgedragen heeft om de producten der Fransche letterkunde in Duitschland te doen kennen. De verdienste de eerste te zijn is niet zoo gering, wanneer men bedenkt dat toen de dichtkunst ongeveer voor doel had : op aangename wijze den

(1) Gervinus.

tijd verdrijven, er lichtjes over lospraten; en dat onder een groot aantal dichters slechts één uit innerlijken drang, de meesten alleen met de bedoeling het gezelschap iets nieuws te vertellen, dichtte; dat het volksepos toenmaals vervallen was; wanneer men ziet hoe zeldzaam de letterkundige voortbrengselen van vreemde landen in Duitschland bekend waren. Om dit hoofdstuk te eindigen wil ik nog het volgende aanhalen :

« Eene verdienste is het zeker van hem, dat stijl en zinbouw eenvoudig en logisch zijn. De zinnen zijn kort, zelfs nu en dan te kort; het zinsverband is meestal nevenschikkend, terwijl ook bij onderschikking het voegwoord *doe*, eene vaak wat al te groote rol speelt. Terwille van het rijm maakt Veldeke een tamelijk ruim gebruik van de parenthesis, maar over het algemeen is hij meester van rijm en versbouw. Onnauwkeurige rijmen door onjuiste accentueering of door assonance zijn betrekkelijk zeldzaam, zoogenaamde « rimes riches » daarentegen komen veel voor. De maat der verzen, die in den regel drie, nu en dan slechts vier geaccentueerde lettergrepen hebben, is vrij zuiver ofschoon de hiaat niet altijd vermeden schijnt en toonlooze lettergrepen, met name het lidwoord, nu en dan met den klemtoon gelezen moeten worden. Zijne fouten echter — waaronder men misschien ook de opeenvolging van twee lettergrepen met klemtoon zou mogen rekenen — zijn niet in 't oog vallend en bij die van anderen vergeleken zoo weinig hinderlijk, dat wij hem den lof mogen toekennen, als eerste Nederlandsche dichter de rij zijner volgers waardig te hebben geopend ». (Te Winkel).

MINNESANGHEN (1).

De hoofsche poëzie, welke van 1180 af begon te bloeien, draagt bij voorkeur den naam van « *Minnesangh* » omdat de liefde het hoofdthema dezer liederen is en de dichters noemt men « *Minnesinger* ».

Hendrik van Veldeke is nu vooral een minnedichter; en wel een zeer persoonlijk lierdichter, die in welluidende en vroolijke zangen van liefde, lente en levenslust zingt.

Hij is de eigenlijke vader der minnepoëzie en met hem vangt de bloei der hoofsche dichtkunst aan. Zijn « Minnesanghen », welke een groote beteekenis hebben gehad voor de ontwikkeling der Middelhoogduitsche epische en lyrische poëzie, dagteekenen misschien uit denzelfden tijd als zijne Eneïde; doch omtrent de chronologie dezer liederen, in Franschen smaak geschreven, weten we weinig met zekerheid.

De aanleg van Veldeke, waarover wij spraken in de Eneïde, blijkt nog duidelijker in zijn minneliederen. Deze dichtte hij onder den invloed der Provençaalsche lyriek (2). Ze werden eveneens in het Middelhoogduitsch vertaald en de handschriften er van bevinden zich in Duitschland. Geen enkel is er, waaruit wij dit werk kennen, in den oorspronkelijk Nederduitschen vorm van Veldeke zelf. Daarom is het moeilijk uit te maken of deze liederen in Limburg zijn bekend geworden.

Welk is nu de inhoud van deze « Minnesanghen »?

---

(1) Friedrich Heinrich von der Hagen : Minnesinger.

(2) Evenals de Provençaalsche troubadours — Raimbout d'Orange en Bernard de Ventadour — was Veldeke ook de vervaardiger der zangwijzen, en zelfs de melodieën schijnt hij de Franschen gevolgd te hebben.

Zooals het woord ons zelf zegt is deze inhoud gansch erotisch. Zij onderscheiden zich door een geest van hoofsche ridderlijkheid, goede manieren, geestdrift voor een reine, ideale liefde (1).

De minne wordt door Veldeke verheerlijkt :

« Swer ze der minne ist so vruot,
daz er der minne dienen kan,
Und er durch minne pine tuot,
wol im, derst ein saelik man.
Von minne kumt uns allez guot,
diu minne machet reinen muot :
waz sold' ich sunder minne dan?

Ich minne die schoenen sunder dank,
ich weiz wol, ir minne ist klar;
Ob miniu minne ist krank,
so wirt ouch nie mer minne war.
Ich sage ir miner minne dank,
bi ir minne stat min sank :
erst tump, swer'z niht geloubet gar ».

Wie verstand heeft van de liefde, aan haar dienst (2) zich ijvrig wijdt, dien maakt zij door liefde zalig. Liefde toch is de bron van alles wat goed en edel is. De liefde veredelt het hart. Hoe zou ik zonder de liefde nog leven?

Standvastig bemin ik de schoone, wier liefde zuiver en rein is. Mocht ooit mijn trouw bezwijken dan is geen enkle liefde oprecht. Aan haar, die mij de liefde heeft doen kennen en die mij

---

(1) « In gevoelens en stemmingen, in keuze van voorstellingen en uitdrukkingen blijven deze liederen binnen den kring van den conventioneelen vrouwendienst, die zich in Frankrijk had ontwikkeld, en zich daar en elders deed gelden zoowel in eene min of meer kunstmatige werkelijkheid als in de poëzie ». (Kalff).

(2) De verhouding van den minne zoekenden man tot de vrouw die hij wenscht, wordt voorgesteld als een *dienst* : zij is de meesteres, hij de dienaar. Telkens is ook in deze liederen sprake van *dienen* en *dienst* ». (Kalff).

mint, is steeds mijn lied gewijd. Een dwaas is hij, die meent, dat liefde leed berokkent.

Liefde is een eeredienst geworden, die reinheid van hart eischt om eenig geluk te schenken.

« Die noch nie wurden verwunnen
von minnen, als ich nu bin,
Die enmugen noch enkunnen
niht wol gemerken minen sin ».

Wie nog niet door de liefde geboeid zijn, zooals ik, die kunnen niet begrijpen hoe ik te moede ben.

De vrouw is een soort van godin, voor wie men het kostbaarste niet te goed acht :

« Si ist so guot und ouch so schone,
die ich nu lange han gelobt;
Solt' ich ze Rome tragen die krone,
ich saste s'uf ir hobt ».

Zij is zoo goed, zoo schoon, zij, die ik reeds zoo lang heb bezongen; bezat ik de keizerskroon, ik zette haar die op het hoofd.

Die liefde kent echter de bedwelming van den hartstocht. Veldeke toont zich een « hovesch » vereerder van de vrouwen, maar de natuur is hem soms te sterk en niettegenstaande het zinnelijke in de verhouding der beide seksen; het « ümbe van » dorperlijk genoemd wordt, verlangt de dichter er toch naar.

Hij uit zijn hartstocht in schoone vormen en menigmaal beklaagt hij zich dat, door het slechter worden der zeden, de ware eeredienst der liefde verkwijnt.

« Diu zit ist verklaret wal;
des ist doch diu welt niht,
Wan si ist truebe unde val,

der si rehte besiht
Die ir volgent, die jehent,
daz si bœset ie lank, so me :
wan si der minne abe ziehent,
die ir wielen dienten ie ».

Het jaargetijde is helder geworden, maar de wereld niet : die is droef en somber voor wie haar wel beziet, en wie er in leven, moeten wel bekennen, dat zij hoe langer hoe meer achteruitgaat, want zij onttrekt aan den dienst der liefde hen, die er zich vroeger aan wijdden.

En :

« Do man der rehten minne pflak,
do pflak man ouch der eren
Nu mak man naht unde tak
die bœsen site leren :
Swer diz nu siht und jenz do sach,
o we, waz der nu klagen mak :
tugende welnt sich nu verkeren ».

Toen men de ware liefde kende, betrachtte men ook de eer. Nu kan men dag en nacht verkeerde zeden leeren. Wie dat moet aanzien en denkt aan 't verleden, helaas ! die heeft stof om te klagen : 't is met de deugd gedaan.

Men schuift de schuld op de vrouwen en hierin hebben de mannen ongelijk, beweert Veldeke. De slechte zeden maken het noodig, dat men de vrouwen streng bewaakt, doch juist door hare deugd te wantrouwen, verleidt men haar tot ondeugd.

« Swer dien vrouwen sezzet huote,
der tuot dikke, daz übel stet;
Vil manik man treit die ruote,
da er sich selben mitte slaet ».

Als ge eene vrouw te streng bewaakt, zal 't u dikwijls slecht

vergaan; menigeen, die roeden maakt, zal er slechts zich zelf mêe slaan.

Veldeke was in 1190 met Gerard te Halle in Zwaben en op de heen- en terugreis vertoefde hij aan het hof van den paltsgraaf Hermann van Thüringen, die hem zijne Eneïde omtrent dat jaar terug gaf. Misschien doelt Veldeke op dat tijdstip, wanneer hij zich in een lied balling « al über den Rin » verklaart en de geliefde gedenkt, welke aan deze zijde van den Rijn vertoefde, en die hij eens naar Thüringen vertrokken verloor.

Als het mingenot hem ontzegd is door de afwezigheid der geliefde maakt de natuur in haar lentekleed hem nog opgeruimd :

« Ez tuont diu vogelin schin,
daz si die bluomen sehent gebluot;
ir sank machtet mir den muot
So guot, daz ich vro bin,
noch trurik niht kan sin.
Got ere si, diu mir daz tuot,
al über den Rin,
daz mir der sorgen gebuot,
al do min lip ist in ellende ».

Het vroolijk gezang der vogeltjes in de bloeiende twijgen, maakt mij zoo blijmoedig, dat ik mijne smart vergeet en alleen denk aan mijne geliefde, die ik aan de overzijde van den Rijn heb moeten laten en die ver van mij is in een vreemd land.

Zijn levenslust is dan ook :

« Der blideschaft sunder riuwe hat
mit eren hie, der ist riche;
Daz herze, da diu riuwe inne stat,
daz lebet jaemerliche.

Er ist edel unde vruot,
Swer mit eren
kan gemeren
sine blideschaft, daz ist guot ».

Wie met eere onvermengde vreugde kan smaken is rijk. Het bedroefde hart is er ongelukkig aan toe. Edel en verstandig is hij; die op eerlijke wijze zijn levensgenot zoekt te verhoogen, want dat is goed.

En schertsend komt hij er voor uit, wat hij bijzonder goed en wat hij bijzonder slecht vindt :

« Gern het' ich mit ir gemeine
tusent marke, swa ich wolde.
und einen schrin von golde,
dan ich von ir wesen solde
verre, siech, arm und eine :
des sol si sin von mir gewis,
daz diu warheit an mir is ».

Liever deelde ik met haar een gouden koffer met duizend mark er in, dan ver van haar te zijn, ziek, arm en eenzaam. Dat ik de waarheid spreek, wil ik haar plechtig verzekeren.

De naam eener edele vrouw, die — naar de gewoonte in deze minnepoëzie sprekend wordt ingevoerd — wier genegenheid tot de edelste daden bezielt en onuitsprekelijk gelukkig maakt, wilt Veldeke, uit bescheidenheid niet noemen. Dit zou te dien tijde in strijd geweest zijn met alle wetten van eer en fatsoen en hij moet haar en zich hoeden tegen de booze tongen en misschien nog meer tegen de woede van den echtgenoot, want de dichters uit dien tijd maakten bij voorkeur getrouwde vrouwen tot het voorwerp hunner liefdediensten.

Soms lieten zij, door het gebruik van zinnebeeldige termen, daarnaar raden. En Veldeke koestert ook zulke liefde.

Hij zegt :

« Swer mir schade an miner vrouwen,
dem wünsche ich des rises,
dar an die diebe nement ir ende;
Swer min dar an schone mit trouwen,
dem wünsch' ich des paradises ».

Wie mij benadeelt in mijne meesteres, dien wensch ik het hout toe, waaraan de dieven hun leven eindigen; maar wie mij in haar bevoordeelt, hem wensch ik de zaligheid van het paradijs.

Vraagt men wie zij is, dan luidt Veldeke's antwoord :

« Vrag' ie man, wer si si,
der bekenne da bi :
ez ist diu wol getane ».

en hij zegt tot haar :

« genade, vrouwe, mir :
der sunnen gan ich dir,
so schine mir der mane ! »

Schenk mij uwe gunst, Vrouwe, U gun ik gaarne het zonlicht, zoo maar voor mij de maan schijnt.

Niet altijd echter was hij bescheiden en na de begane fout beklaagt hij het zich bitter :

« Esz sint guotiu niuwe maere,
daz die vogel' offenbaere
singent, da man die bluomen siet;
Ze den ziten in dem jaere
stuende wol, daz man vro waere;
leider des enbin ich niet.
Min tumbes herze mich verriet,
daz muoz unsanfte unde swaere
tragen daz leit, daz mir beschiet.

Diu schœnste unt diu beste vrouwe
zwischen dem Rotten unt der Souwe
gap mir blideschaft hie bevorn;
Daz ist mir komen al ze rouwe
von tumpheit unde von trouwe,
daz ich ir hulde han verloren,
Die ich ze der besten hat' erkorn,
oder in der welte ie man schouwe;
noch sere vürht' ich ir zorn.

Al ze hohe minne
brahten mich uz dem sinne,
do ich ir ougen unt munt
Sach wol sten und ir kinne,
do wart mir daz herze en binne
von suezer tumpheit wunt.
Daz mir wisheit wart unkunt,
des bin ich wol worden inne
mit schaden sit ze maniger stunt.

Daz übel wort si verwaten,
daz ich nie kunde verlaten,
do mich betrouk min tumber wan,
Der ich was gernde uz der maten,
ich bat si in der caritaten,
daz si mich mues' al ümbe van,
So vil het' ich niht getan,
daz si ein wenink uz straten
dur mich ze unrehte wolte stan.

De vogelen zingen in de bloeiende twijgen en 't is dus de rechte tijd om vroolijk te zijn, maar helaas! ik kan het niet wezen. Ik heb door eigen schuld de gunst verloren der schoonste vrouw, die in de wereld leeft. Verblind door 't schoon van mond

en oogen, werd ik bevangen door de zoete dwaasheid haar te willen omhelzen. Onvoorzichtige domkop die ik was! want nu heb ik mij haar misnoegen op den hals gehaald.

Nu tracht hij de gunst te herwinnen, door aan de vertoornde schoone het volgende liedje in den mond te leggen :

« Ich bin vro, sit uns die tage
liehtent unde werdent lank! »
So prach ein vrouwe al sunder klage,
vrilich und an al getwank,
« Des sag' ich minem glükke dank,
daz ich ein solchez herze trage,
daz ich durch einen bœsen trank
an miner blischaft nie verzage.

Mir hete wilent z'einer stunde
so wol gedienet ein man,
Daz ich im wol guotes gunde,
des ich im nu niht gan,
Sit daz er den muot gewan,
daz er an mich eischen begunde
des ich im baz verzihen kan,
denne er'z ümbe mich gewerben kunde.

Ez kam von tumbes herzen rate,
ez sol ze tumpheit ouch ergan,
Ich warnite in al ze spate,
daz er hete missetan.
Wie mohte ich daz vür guot entstan,
daz er min dorpeliche bate,
daz er mueste al ümbe van.

. . . .

Ich wande, daz er hovesch waere,
dar ümbe was ich im holt,
Daz rede ich nu wol offenbaere,
des ist er von mir unverscholt,
Des hab' ich guot gedolt,
sin schade der ist mir unmaere :
er iesch al ze richen solt,
des ich von im doch wol enbaere,

Er gerte al ze ungevueger minne
an mir, der vant er niet;
Daz wize er sinem kranken sinne,
daz im sin tumpheit so geriet.
Swaz schaden im da von geschiet,
des mak er wol werden inne
daz er sin spil niht wol beschiet :
er brichet e daz er'z gewinne ».

Sinds de dagen beginnen te lengen, ben ik weer vroolijk geworden. Aan mijn gelukkige natuur heb ik het te danken, dat de onaangenaamheden des levens mij niet van mijne blijmoedigheid kunnen berooven. Voor eenigen tijd werd mij het hof gemaakt door een man, wien ik alles goeds gunde, maar wien ik mijne gunst heb moeten ontzeggen, toen hij zich verstoutte van mij te vorderen, wat ik hem wel weigeren moest. Welk een dwaze inval was het van hem, om mij als « een dorper » het genot eener omhelzing te vragen. Ik hield hem voor « hovesch » en was hem hartelijk genegen, en het spijt mij waarlijk, dat ik hem verdriet heb moeten aandoen, maar hij eischte voor zijne liefde van mij een te groot loon, dat ik hem niet kon schenken. Hoe dom was hij, dat hij zich niet beter wist te bedwingen ! Nu heeft hij met schade en schande moeten leeren dat hij op die wijze, veeleer dan het spel te winnen. spelbreker wordt.

't Schijnt dat zij Veldeke later zijne teedere genegenheid beantwoordde en Veldeke zal dus niet te vergeefs naar het « ümbe van » verlangd hebben.

Toch voelt hij zich aanvankelijk niet tot vreugde gestemd :

« die bluomen entspringent an der heide,
die vogel' singent in dem walde;
Da wilent lak der sne,
da stat nu gruener kle,
er touwet an dem morgen.
swer nu welle, der vröuwe sich :
nie man noet' es mich,
ich bin unledik von sorgen ».

Al ontluiken de bloemen op het veld en zingen de vogelen in het woud, al groent nu de klaver, waar te voren de sneeuw lag, wie lust heeft moge zich vermeien, ik voel me er niet toe gestemd.

Maar de gave van het lied is hem geschonken. Dat voelt hij innig en daarmee troost hij zich dan ook :

« Schœniu wort mit suezem sange
diu trœstent dikke swaeren muot,
Diu mak man gerne halten lange,
wan si sint alzoges guot.
Ich singe mit trueben muoten
der schœnen vrouwen unt der guoten;
uf ir trost ich wilent sank :
si hat mich missetrœstet, des ist lank.

Schoone woorden op lieflijke wijze gezongen, vertroosten dikwijls den somberen geest, daarom zing ik met een bedroefd hart voor mijne schoone, goede vrouwe. Voorheen, behaagde haar mijn minnelied, maar nu heeft zij het mij sinds lang niet meer vergolden.

Niettegenstaande hij zeer idealistisch gezind is, verliest hij toch den blik op de realiteit niet en zijn gewone leukheid schijnt hij niet te willen prijsgeven :

« Die minne bit' ich unde man,
diu mich hat verwinnen al,
Daz ich die schœnen da zuo span,
daz si mere min geval.
Geschihet mir, als dem swan,
der da singet, so er sterben sol,
so verliuse ich ze vil dar an ».

De liefde die mij in hare macht heeft, smeek ik, dat zij mijne schoone opwekke, om mij gelukkig te maken.

Moest ik den zwaan gelijken, die zingt, wanneer hij sterven gaat, dat zou eene al te groote ramp zijn.

Veldeke was ook niet onverschillig voor de schoonheid en de bekoorlijkheid der natuur, vooral in de lente, waren bloeitijd der liefde. Hij jubelt :

« In den ziten, da die rosen
erzeigeten manik schœne blat,
So vluocht man den vröudelosen,
die ruegaere sint an maniger stat,
Durch daz si der minne sint gehaz
und die minne œsen ».

Als de rozen bloeien, wil ik mij voegen bij de levenslustigen en de vreugdelooze nijdigaards ontvluchten, die de liefde haten.

De lentepracht der natuur heeft zulk een opwekkenden invloed op hem, dat hij als 't ware zijn vijanden tart om zijn vroolijkheid te verstoren :

« In dem zite vor dem jaere,
daz die tage sint lank,

unt daz weter wider klaere,
So verniuwent offenbaere
diu merlin ir sank,
diu uns bringent liebiu maere :
Got mag er sin wizzen dank,

swer hat rehte minne sunder riuwe und ane wank.

Die mich dar ümbe wellen niden,
daz mir leides iht geschiet,
daz mak ich vil sanfte liden,
Noch mine blideschaft vermiden,
unt wil dar ümbe niet
gevolgen den unbliden.
Da nach daz si mich gerne siet,

diu mich dur die rehten minne lange pine doln liet.

Ich wil vro sin durch ir ere,
diu mir daz hat getan,
daz ich von der riuwe kere,
Diu mich wilent irte sere,
daz ist mich nu so vergan,
daz ich bin rich unt groz here :
Sit ich si muoste al « ümbe van »,

diu mir gap rehte minne sunder wig unt wan.

Bij het lengen der dagen, als alles in de natuur helder is, mag hij zich met recht verheugen, die onbezorgd van de liefde genieten mag.

Misgunt mij iemand, dat ik het liefdegenot smaak, dat trek ik mij niet aan. Het vermindert mijne opgeruimdheid niet, als ik maar vriendelijk ontvangen wordt door haar, die mijne trouw zoo lang op proef gesteld heeft. Te harer eere wil ik vroolijk zijn, nu zij aan mijn verdriet een einde heeft gemaakt en mij haar wedermin niet meer ontzegt.

Dichterlijk is vooral :

« In dem aberellen,
so die bluomen springen,
so louben die linden,
unt gruonen die buochen
So haben ir wellen
da die vogel' singen,
wan si minne vinden
al da si si suochen
Reht an ir genoz,
wan ir blideschaft ist groz,
der mich nie verdroz,
doch si ir singen an den winter stellen.

So si an dem rise
die bluomen gesahen
bi den blaten springen,
do waren si riche
Ir manikvalten wise,
der si verjahen,
si houben ir singen
lute und vrœliche,
Nider unde ho;
min muot stat also,
daz ich wil wesen vro;
reht ist, daz ich min gelükke prise ».

In de Aprilmaand, als de bloemen bloeien, als de linden 't loofkleed dragen en de beuken groenen, dan hebben de vogeltjes al wat hun lust; want zij vinden hun liefde beantwoord, en vroolijk weerklinkt hun gezang, dat mij nimmer verveelt, nadat het zoolang heeft gezwegen. Toen zij aan de twijgen bloesems zagen bloeien tusschen 't groene loover, lieten zij de

tonen weergalmen van 't lied, dat ook vroeger weerklonk. Zij vermeien zich zingend en jublend en ook ik ben vroolijk gestemd en mijn hart is verheugd : 'k heb 't recht, mij gelukkig te noemen.

Op de wijze waarop Veldeke lucht geeft aan de gevoelens van zijn hart, zien we dat hij een innerlijk blijmoedige natuur bezat.

In den winter heeft hij een weinig het land :

« Sit diu sunne ir liehten schin
gegen der kelte hat geneiget,
Unt diu kleinen vogellin
ir sanges sint gesweiget,
Trurik ist daz herze min;
ich waene ez wil winter sin,
der uns sine kraft erzeiget
an dien bluomen, die man siht
in liehter varwe
erblichen garwe :
da von mir beschiht
leit, und anders niht ».

Sinds de gloed van het zonlicht verbleekt is en de liedjes der kleine vogeltjes verstomd zijn is mijn harte treurig, want de winter komt aan, die zijn macht toont aan de bloemen, die valer van kleur, aan de halmen die fletscher van tint worden. Dat mishaagt en bedroeft mij.

« Niet zelden begint een lied — ook dat was conventioneel geworden, maar conventie waarin waarheid schuilt — met een klein natuurschetsje of een trek uit het natuurleven; hetzij om overeenstemming, hetzij om tegenstelling tusschen natuurleven en gemoedsleven te doen uitkomen ». (Kalff).

Tegenstelling :

« Esz sint guotiu niuwe maere,
daz die vogel' offenbaere

singent, da man die bluomen siet;
Ze den ziten in dem jaere.
stuende wol, daz man vro waere :
leider des enbin ich niet ».

Overeenstemming :

« Ez tuont diu vogelin schin,
daz si die bluomen sehent gebluot;
ir sank machet mir den muot
So guot, daz ich vro bin,
noch trurik niht kan sin.

Waarschijnlijk is het — doch niet ten volle te bewijzen (1) — dat Veldeke ook een gedicht schreef *Van Salomone ende der minnen*. Hij spreekt toch van den wijzen Salomo, die door de liefde bedwongen werd :

« Diu minne betwank Salomone,
der was der allerwisest man, »

Wanneer schreef Veldeke zijn Minnesanghen?

Uit den inhoud meenen we te mogen opmaken, dat de dichter ze op gevorderden leeftijd schreef.

« Man seit al vür war
manik jar,
Diu wip hazzen grawes har;
daz ist mir swar;
Und ist ir missepris,
diu lieber hat ir amis
tump, danne wis.
Dest me, noch dest min,
daz ich gra bin,

(1) Dit maakt men op uit een plaats in het gedicht *Moriz von Crâûn*. (uitg. door M. Haupt, 1871) vs. 1156, vlgg. ook in verband tot Wolfram's Parzival 289 vs. 17 en Ottokar's Stiermarksche rijmkroniek. cap. CLXXVIII vs. 18385.

Ich hazze an wiben kranken sin,
daz si niuwez zin
Nement vür altez golt :
si jehent, si sin den jungen holt.
durh ungedolt.

In dit lied keurt hij het in de vrouwen af, dat zij niet gaarne grijze haren zien. Door liever een onervaren, dan een verstandigen minnaar te kiezen, toonen zij nu juist — meent hij — hoe onverstandig zij zijn. Ik zeg dit niet, voegt hij er bij, omdat ook mijn haar grijs is, maar omdat ik een afkeer heb van de dwaasheid der vrouwen, die nieuw tin de voorkeur geven boven oud goud en zich verslingeren aan jonge minnaars.

. . . .

Na een kijk genomen te hebben in het werk van Hendrik van Veldeke, zal het ons ook niet verwonderen te vernemen dat een geschiedenis der Nederlandsche letterkunde den minnezanger Veldeke, schrijver van de Eneïde en de Minnesanghen, van den Sint-Servaasberijmer heeft willen onderscheiden (1).

Het verschil in dichterlijke waarde tusschen de legende eenerzijds en de Eneïde en de Minnesanghen anderzijds heeft er toe bijgedragen twijfel te doen ontstaan nopens het feit, of beide werken wel van dezelfden kunstenaar zijn (2).

---

(1) Jonckbloet : Geschiedenis der Nederlandsche letteren. Hij nam twee Veldeke's aan in de 1ste uitgave I, 1868; blz. 102-108 en in de 2de uitgave I 1873; blz. 66-71. Trok deze meening in in de 3de uitgave I blz. 129 en in zijne « Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letterkunde » 2de druk 1880, blz. 29-31.

Aanvankelijk werd Jonckbloet gesteund door K. Hofmann, (Sitzungsberichte der Bayr. Acad. der Wissensch. 1870; II blz. 51) en Weinhold (Mnd. Gramm.; blz. 32) Behaghel, blz. CLXV. Ook Richard Meyer nam die meening aan. (Algemeine Deutsche Biographie; B. XXXIX blz. 565-571).

(2) Doch Braune heeft aangetoond, dat de dichter van de legende en de Eneïde dezelfde persoon zijn. Leviticus, Kraus, Schröder, Wilhelm deelen ook deze meening.

Behaghel heeft te Trier in de bekende vergadering van Neu-Philologen hetzelfde onderwerp behandeld. (zie Germania XXV, blz. 118 en de Eneït herausg von Otto Behaghel. Einleiding CLXV-CLXIX).

Dit verschil schuilt enkel in de keus der stof en is een gevolg van het verschil in taal en dichtstijl. Doch, over 't algemeen, bestaat er overeenstemming in metrum, syntaxis en stijleigenaardigheden. (1)

In de Eneïde en in de Sint-Servatiuslegende worden voortdurend dezelfde rijmen herhaald. Dit als toelichting.

E.	5	wolde	S. II	45	wolden
		skulde			solden
	79	holden		37	holden
		wolden			wolden

We vinden bovendien de gewone rijmparen van de Eneïde, in dezelfde omstandigheid veelvoudig in de legende terug.

E.	31	weder	S. II	51	neder
		neder			weder
	85	râde		43	spade
		spâde			rade
	63	balde		55	balde
		alde			alde.

Beide werken eindigen met een gebed tot God. Het slot van het gebed in de Eneïde stemt overeen met de volgende verzen uit de inleiding der legende (2).

E. 13424 sîn gnâde moete es walden
end moete ons gesterken
an alsó gedânen werken

S. I 27 Sijne ghenade moets walden,
Ende moet ons ghesterken
Tot allen goeden werken.

---

(1) Behaghel verklaart dat in de legende en in den roman « Neben ganz unbedeutenden Abweichungen auf allen Gebieten bis in die kleinsten Einzelheiten hinein vollständige Uebereinstimmung herrscht : in den Lauten und Formen der Metrik, in der Syntax, den stilistischen Eigenthümlichkeiten, den Formeln ». (Behaghel CLXV).

(2) Behaghel CLXV.

In beide gedichten spreekt de schrijver in zijn slotrede over zijn eigen Ik in den derden persoon (1) en Kempeneers voegt er aan toe, dat op diezelfde plaats, in beide werken dezelfde manier van zeggen gebruikt wordt, om te verklaren in welke taal de bron opgesteld was.

E. 13431 de't ût der walske kêrde
te dûtske he't ons lêrde

S. II 2929 Dat hijt te dutschen keerde,
Alse hoem die vite leerde.

Behaghel deelt een gansche rij van min of meer woordelijke overeenstemmingen mede (2), die daarom des te meer bewijskracht hebben, daar beide onderwerpen zoo uiteenloopend zijn.

Men kan Veldeke's liederen gemakkelijk in gewoon Middelnederlandsch overbrengen, en dit in tegenstelling met de overige « Minnesinger ». Dit bewijst dat zij oorspronkelijk door hem in zijn moedertaal gedicht geweest zijn.

De tekst van het Hoogduitsch, welke men van de Eneïde en de Minnesanghen bezit, bevat een menigte onnauwkeurige rijmen en uitdrukkingen, welke vreemd zijn aan dat dialekt, maar die regelmatig zijn zoodra ze in het Middelnederlandsch overgezet worden. Het verschil in dichtstijl laat zich gemakkelijk verklaren uit het verschil der oorspronkelijke bronnen.

We hebben reeds gezien, hoe het verschil in taal ontstaan is. De taal van de Sint-Servatiuslegende is het Middelnederlandsch der streek, waarin het gedicht vervaardigd werd. Natuurlijk onderging dit eenige, aan den lateren afschrijver te wijten, wijzigingen.

Moesten we nu den tekst van 't ontfutselde en daarna vol-

(1) Behaghel CLXVI.
(2) Behaghel CLXVI-VIII.

tooide exemplaar nog bezitten, dan zouden we vaststellen, dat dit daarvan niet zou verschillen. Dit blijkt uit de beide minst gewijzigde handschriften, die ons van de Eneïde zijn bewaard gebleven. En nauwkeurige onderzoekingen door een Duitsch taalgeleerde, Wilhelm Braune (1), gedaan, hebben aangetoond, dat in die minst gewijzigde handschriften, in de rijmen vooral, zich het Nederlandsch lied erkennen laat, waarin Veldeke zijne Eneïde schreef. Doch de taal werd gewijzigd naar die van den afschrijver en naar die van hem, voor wien hij dat deed (2).

Vooraleer te eindigen wil ik uw aandacht nog op het volgende vestigen. Sommige geleerden zijn het niet eens over de vraag : heeft Veldeke zijne Sint-Servatiuslegende vóór of na zijne Eneïde geschreven?

Welnu Kempeneers wil in zijn werk vooral bewijzen, dat de legende vóór de Eneïde geschreven werd. En hij zegt : « de Servaes en de Eneïde hebben gedachten gemeen, die van de legende uit in de Eneïde zijn overgenomen. En bewijst dit niet ontegensprekelijk dat Veldeke eerst het latijnsche werk vertaalde, ja dat die vertaling de oefening was, waardoor hij tot de vaardigheid kwam, die hij in het bewerken van den franschen roman aan den dag legt »? Verklaren we de grootere onbeholpenheid van den stijl der legende, als te wijten aan den ouden dag, dan zou de legende na de Eneïde en de Minnesanghen geschreven zijn.

---

(1) Paul und Braune : Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur I, 1. (Halle 1873).

(2) Zoo verklaart zich ook het Nederduitsch van Maerlants « Merlijn » in 't afschrift te Steinfort.

NAWOORD.

Misschien hebt ge wel wat beters verwacht, beste lezer; een breed-opgevatte wetenschappelijke studie b. v. b. Maar, getrouw aan het voornemen van enkel eenige eenvoudige, bondige bladzijden over Veldeke te schrijven, deed me niet verder in wetenschappelijke bijzonderheden treden; bijzonderheden welke ons misschien — tijdelijk — zouden afgeschrikt hebben van een nadere kennismaking met den dichter. Dit mocht natuurlijk niet, want dân zou de schrijver zich niet beloond achten voor zijn moeite.

Als besluit voor deze studie, wil ik hier aanhalen waar Dr. Jan Te Winkel zoo goed gezegd heeft in zijn « *Rede over Hendrik van Veldeke* ».

« Hoe groot ook zijne verdiensten als dichter in het oog van zijne tijdgenooten waren en van het nageslacht gebleven zijn, voor ons heeft Veldeke nog eene andere, misschien zelfs grootere verdienste... hij heeft het eerst geschreven, in eene taal, die nog niet in schriftvormen bestond. Alleen in vreemde talen had hij voorbeelden, maar de toepassing op zijne eigene taal moest hij zelf uitdenken en uitvoeren : grammatisch, stilistisch, metrisch. Dat was voorwaar geene kleinigheid, en wel moest het dichtvuur in hem gegloeid hebben, om onder zoovele bezwaren, als daaraan verbonden waren, niet te versmoren. Was hij in de oogen der Duitsche dichters van zijn tijd om dichtvorm en dichtstof een baanbreker, nog veel meer moet hij dat in ons oog zijn ! Op een tongval van die taalgroep waaruit ons Nederlandsch zou voortkomen, heeft hij inderdaad de eerste loot der poëzie geënt, en in meer letterlijken zin dan Maerlant mag hij « de vader der dietscen dichtren algader » mag hij onze oudste poeët worden genoemd ».

BIBLIOGRAPHIE.

BARTSCH, K. *Ueber Veldekes Servatius.*
1860, Germania V; blz. 406-431.

BASTIAANSE. Frans. *Overzicht van de ontwikkeling der Nederlandsche Letterkunde.*
Amsterdam. Maatschappij voor goede en goedkoope lectuur.

BORMANS. J. H. *Sur la découverte de deux anciens poèmes thiois jusqu'ici crus perdus ou ignorés.*
Bull. de l'Acad. R. d. Sciences de Belgique.
XXVIe Ann. IIe série; tome I (1857). blz. 501-507.

BRAUNE : « *Zeitschrift für deutsche Philologie* » vierter Band. S. 249.
Untersuchungen über Heinrich von Veldeke. 1872, Halle.

TEN BRINK. Dr. Jan; *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde.*
1897, Amsterdam. Uitgevers-maatschappij « Elsevier ».
Antwerpen. De Nederlandsche boekhandel.

COSEMANS. Dr. A. Hendrik van Veldeke; Limburg VIII, 1926, n° 2, 4 en 5.

DAM, JAN VAN : Zur Vorgeschichte d. höfischen Epos. Lamprecht — Eilhart — Veldecke. Bonn. 1923.

DANIELS. Polyd. pr. *Iets over Veldeke.*
1886, Dietsche Warande en Belfort. blz. 186-195.

DEUTSCHE LIEDERDICHTER des 12, 13 und 14 Jahrhunderts aus allen bekannten Handschriften und früheren Drucken gesammelt und berichtigt von Friedrich Heinrich von der *Hagen* (Manessische Sammlung).
1838, Leipzig; Verlag von Joh. Ambr. Barth.

Enéas, publié par *J. Salverda de Grave.*
1891, Halle.

Eneïde, herausg. von *Otto Behaghel.* Einleitung.
1882, Heilbronn.
Terecht zegt Te Winkel van deze uitgave : (blz. 99 noot.) « Zij mag beschouwd worden als eene wèlgeslaagde poging om ons de Eneïde zooveel als doenlijk is te doen kennen in de taal, waarin Veldeke zijn gedicht geschreven heeft. De uitvoerige inleiding is vooral voor Veldeke's taal van belang, doch bevat ook veel belangrijks uit een litteraar-historisch oogpunt ».

Fairley. B. *Die Eneïde H. s. v. V. und der Roman d'Enéas.*
1896, Diss. Gieszen.

Franquinet. G. D. *St-Servatius Legenden.*
1860, Dietsche Warande. V. blz. 371 en volg.
De legenden van Sint-Servaes. Vier gedichten in Maastrichtschen tongval.
1879, Maastricht.

Gervinus. G. G. *Geschichte der Deutschen Dichtung.*
Vierte gänzlich umgearbeitete Ausgabe.
1853, Verslag von Wilhelm Engelmann. Leipzig.

Greifeld. Oskar. *Servatius, eine oberdeutsche Legende des XII Jahrhunderts.*
1887, (Cfr. ook Haupt's Zeitschrift, 1845, t, V, blz. 75-192).

Habets. Jos. *Manuscrits de la bibliothèque des pères franciscains de Reckhem.*
Armoiries et portrait de Henri van Veldeke, poète Limbourgeois du XIIe siècle.
1880, Publ. de la soc. archéol. de Limbourg. XVII, blz. 359.

Heinrich von Veldeke, herausgegeben von *Ludwig Ettmüller.*
1852, G. J. Göschen'sche Verlagshandlung. Leipzig.

HÖPFNER und ZACHER. *Zeitschrift für Deutsche Phililogie,* IV, 3.
1872, Halle. (studie gewijd aan het taaleigen der Eneïde, in haar verschillende hoog- en nederduitsche lezingen).

KALFF. G. *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde I.*
1906, Groningen; J. B. Wolters.

KEMPENEERS. A. *Hendrik van Veldeke en de bron van zijn Servatius.*
1913, Antwerpen : « Veritas » Ch. en H. Courtin, 26, Kipdorp.
Leuven : Drukkerij J. Reekmans-Vanderwaeren, 12, Schapenstraat.

KERN. Prof. J. H. *Over Veldeke's taal.*
1900, Museum, blz. 213-218.

KLUGE. Dr. H. *Geschichte der deutschen National-Literatur.*
1900, Altenburg. Druck und Verlag von Oskar Bonde.

KRAUS. E. *Heinrich von Veldeke und die mhd Dichtersprache.*
1899, Halle.

KUIPERS. R. K. *Kleine geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde.*
1891, Culemborg. Blom et Olivierse.

KURTH. *Deux biographies inédites de Saint-Servais.*
1882, Bull. de la soc. d'art. et d'histoire de Liége, p. 213-269.

LAMBEL. H. *Zu Veldekes Servatius.*
1878, Germania XXIII N. R. XI, blz. 190-191.

LEVITICUS. F. *De klank- en vormleer van het middelnederlandsch dialect der Sint-Servatiuslegende van Heynrijck van Veldeken.*
1892, A. Siffer, Gent. Uitgave der Kon. Vl. Acad. Serie 6, n. 4.

MEYER. Richard. *Veldeke.*
1895, Leipzig. Allgemeine Deutsche Biographie. B. XXXIX blz. 565-571.

Paul und Braune : *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur I,* 1.
1873, Halle.

Scharpe. L. *De Hss. van Veldeke's Servatius.*
1899, Lier; Leuvensche Bijdragen IIIe jaargang, 1[e] aflevering.

Scherer. *Geschichte der deutschen Litt.*
1885, blz. 145-148.

Servatius, herausg. von *Piper* K. Bd. 4. Abt, 1. 1. *Sinte-Servatius legende van Heynrijck van Veldeken,* naer een handschrift uit het midden der XV[e] eeuw, voor de eerste mael uitgegeven door J. H. *Bormans,* 1858, Maesstricht; drukkerij van Leiter-Nijpels.

Verdam. J. *Middelnederlandsch Woordenboek.*
's Gravenhage; Martinus Nijhoff.

J. van Vloten; *Over den oudsten middelnederlandschen dichter, Hendrik van Veldeke.*

Hand. v. h. XIV Ned. taal- en letterk. Congres (1875), blz. 57-61.
De midden-nederlandsche dichter Hendrik van Veldeke, 1877, Publications de la société historique et archéologique dans le Duché de Limbourg. Tome XIV.

Vogt. Prof. Dr. Friedrich und Koch. Prof. Dr. Max. *Geschichte der Deutschen Literatur,* vierte Auflage.
1920, Bibliographisches Institut. Leipzig und Wien.

Te Winkel. Dr. Jan; *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde.*
1887, Haarlem. De Erven, F. Bohn.
Rede uitgesproken over Hendrik van Veldeke, op het XXXI[e] taal- en letterkundig congres te Maastricht, Maastricht; Leiter-Nijpels.

INHOUD.

EN KUNST

De Vooys, in zijn veel te weinig bekende „Bibliografiese mededeelingen over de Dietse vertalingen der Imitatio Christi" (Katholiek, CXXI, 1902, bl. 360—363) heeft aangetoond dat bedoeld handschrift onmogelijk van ongeveer 1420 kan zijn. Palaeografisch beschouwd werd het, volgens De Vreese, niet vóór 1440 geschreven. Het is in ieder geval zeker pas na 1428 ontstaan, want de tekst is ...

HET AUTEURSCHAP DER NAVOLGING VAN CHRISTUS

IV (slot).

HET PSYCHOLOGISCH BEWIJS.

Nu rest ons nog te spreken van het voornaamste argument van Pater v. G. n.l. het psychologisch bewijs.

pieux livre, à un autre des impressous des critinauwkeurig het aangegeven. zijn Alleenmerkte als „een

INHO

HET AUT
NAVOLGIN

DE LUBECKSC

In het tweede g
spreekt Pater v. G

LETTEREN

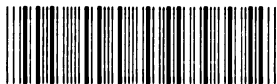
HET AUTEURSCHAP DER NAVOLGING VAN CHRISTUS

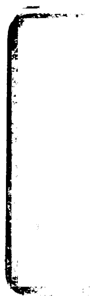
II.

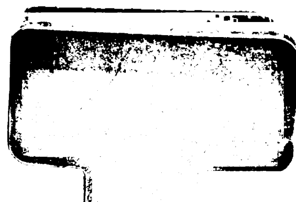
THOMAS A KEMPIS COMPILATOR?

We komen nu aan de tweede stelling van P. van Ginneken's bewijsvoering, nl. dat Thomas a Kempis als compilator te werk zou zijn gegaan: „Uit een vergelijking van die onvolledige handschriften met het volledige van 1441 blijkt nu, in ieder geval, dat Thomas er niet voor terugschrikte heele stukken letterlijk uit andere geestelijke schrijvers over te nemen zonder aanhalingsteekens of bronvermelding".

Hier zit, naar mijn bescheiden oordeel, de knoop van het heele vraagstuk. Het spijt mij dat ik hier, met de meeste schrijvers die zich met de zaak hebben ingelaten, een juist tegen-overgestelde positie in

89088264726
b89088264726a